

Nedopušteni oblici ponašanja u visokom obrazovanju

Paulić, Ivana

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:670192>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR ZA JAVNU UPRAVU I JAVNE
FINANCIJE
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ
JAVNE UPRAVE

Ivana Paulić

NEDOPUŠTENI OBLICI PONAŠANJA U VISOKOM
OBRAZOVANJU

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ksenija Grubišić

Zagreb, 2023. godine

Izjava o izvornosti

Ja, Ivana Paulić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

(potpis studenta)

SAŽETAK

Korupcija je pojava koja se odnosi na nedostatak normi i vrijednosti u nekom društvu na temelju kojih to društvo funkcionira. Odnosi se na nepoštivanje normi i vrijednosti, a same te norme i vrijednosti su potrebne radi normalnog i efikasnog funkcioniranja društva. Radi se o pojavi koja postoji u svim društvima, u razvijenim i nerazvijenim zemljama. Na pojavu korupcije nisu imuni ni osnovni segmenti društva, među koje potpada i obrazovanje. S obzirom da obrazovanje predstavlja veliki i bitan segment za društvo, bilo kakav oblik korupcije unutar sustava obrazovanja predstavlja veliki izazov za razvoj i normalno funkcioniranje. Negativno utječe na učinkovito i kvalitetno obrazovanje, te na stabilnost i sigurnost države i društvenog razvoja.

Ključne riječi: obrazovanje, korupcija, visoko obrazovanje, zakon, ministarstvo, institucije, antikorupcijske mjere

SUMMARY

Corruption is a phenomenon that refers to the lack of norms and values in a society, on the basis of which that society functions. It refers to non-respect of norms and values, and these norms and values themselves are necessary for the normal and efficient functioning of society. It is a phenomenon that exists in all societies, in developed and underdeveloped countries. Even basic segments of society, including education, are not immune to the appearance of corruption. Given that education represents a large and important segment for society, any form of corruption within the education system represents a major challenge for development and normal functioning. It negatively affects effective and quality education, as well as the stability and security of the state and social development.

Keywords: education, corruption, higher education, law, ministry, institutions, anti-corruption measures

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POJAM	2
2.1. Vrste korupcije.....	3
3. KORUPCIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU	4
3.1. Oblici korupcije u visokom obrazovanju.....	6
4. BOLONJSKI PROCES	10
4.1. Europski prostor visokog obrazovanja.....	11
4.2. Standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete na Europskom prostoru visokog obrazovanja ..	12
5. REPUBLIKA HRVATSKA	18
5.1. Sustav visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj	18
5.1.1. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti.....	19
5.1.2. Osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj	28
5.2. Agencija za visoko obrazovanje	29
5.3. Afera Indeks.....	30
6. BOSNA I HERCEGOVINA.....	32
6.1. Faktori koji doprinose pojavi korupcije	34
6.2. Zakonska uređenost	35
6.3. Osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine	37
6.3.1. Nadležna tijela.....	38
6.3.2. Pristupi i metode za osiguranje kvalitete	40
6.4. Preporuke za smanjenje korupcije u Bosni i Hercegovini.....	41
7. ZAKLJUČAK.....	43
LITERATURA	44

1. UVOD

Osiguravanje visokog gospodarskog razvoja, pravednijeg društvenog poretka te jednakih prava i postupanja za sve građane predstavlja suštinski izazov suvremenog društva, a jedan od ključnih elemenata u ostvarivanju ovih ciljeva je sprečavanje korupcije. Korupcija se duboko ukorijenila u brojnim segmentima društva čime se počelo stvarati uvjerenje da bez korupcije društvo ne može normalno funkcionirati. Samo njezino postojanje može se protumačiti kao određena deformacija sustava, kao rezultat upravljanja, tip društva, a ne kao nekakva izolirana pojava. Korupcija predstavlja nedostatak normi i vrijednosti na temelju kojih društvo funkcionira, odnosno odnosi se na nepoštivanje, a same te norme i vrijednosti su potrebne radi normalnog i efikasnog funkcioniranja društva. Sama etimologija riječi korupcije razlikuje se od države do države, od društva do društva, no u konačnici riječ je o pojavi koja postoji u gotovo svim državama. Na ovu pojavu nisu imuni ni osnovni segmenti društva među koje ubrajamo i obrazovanje. Budući da obrazovanje predstavlja veliki značaj za društvo, pojava korupcije u sustavu obrazovanja predstavlja veliki izazov. Ona utječe na kvalitetno i učinkovito obrazovanje, na sigurnost i stabilnost društvenog razvoja, te može doprinijeti smanjenu povjerenja javnosti u obrazovne institucije i čitavu akademsku zajednicu.

U ovom diplomskom radu govorit će se o korupciji i ostalim nedopuštenim oblicima ponašanja, kako oni utječu na funkcioniranje društva, a samim time kako utječu na funkcioniranje sustava obrazovanja. U početku rada objasnit ću definicije i vrste korupcije. Zatim kakav sustav visokog obrazovanja postoji u Republici Hrvatskoj, te kako se taj sustav nosi sa korupcijom i ostalim nedopuštenim oblicima ponašanja. Spomenuto je na koji način se osigurava kvaliteta u visokom obrazovanju. U radu je ukratko spomenuta Afera Indeks. Uz Hrvatsku, naglasak je bio i na Bosni i Hercegovini te na njezinom stanju u državi i kako korupcija utječe na visoko obrazovanje u toj državi te kako se ona nosi sa time.

2. POJAM

Korupcija je sveprisutna pojava koja nije ograničena samo na naše društvo, već se javlja u svim zemljama svijeta i obuhvaća različita područja. Definiranje korupcije može biti izazovno jer njezino značenje varira ovisno o društvenom, vremenskom i političkom kontekstu.¹

Korijeni riječi "korupcija" proizlaze iz latinskog izraza "rumpere", što označava razbijanje, prekidanje, lomljenje, ali isto tako i pokvarenost, podmitljivost i potkupljivost. Izraz "cum rumpere" odnosi se na "korupcijsko razbijanje" za koje je potrebno sudjelovanje barem dvoje, jer korupcija podrazumijeva sporazumno djelovanje.²

Korupcija je bila prisutna još u primitivnim društvima, gdje se manifestirala kroz posebne usluge koje su pripadnici plemena pružali svojim vođama u zamjenu za povratne usluge poput boljeg položaja u hijerarhiji ili zadovoljenja vlastitih osobnih interesa.³

Korupcija je izuzetno složena društvena pojava sa dalekosežnim negativnim posljedicama koja pogađa kako tranzicijske tako i razvijene zemlje. Teško se dokazuje i da bi se spriječila potrebno je da se angažiraju svi segmenti društva. Može se utvrditi da se radi o globalnom fenomenu i jednom od najvećih problema modernog društva. Takva izrazito složena društvena pojava pojavljuje se i prisutna je u svim državama svijeta, neovisno na politički, društveni ili gospodarski sustav neke zemlje. Bez obzira na to u kakvim pojavnim oblicima dolazi, te kako se naziva ili obilježava, u svim društvima predstavlja isto, a to je nešto što je nezakonito i nemoralno. Iako kroz povijest susrećemo oblike tog ponašanja koje po današnjim kriterijima označavamo kao koruptivna ponašanja, a tada su takva ponašanja bila uobičajena praksa, zapravo ni u jednom tom razdoblju nije se smatralo dopuštenim da vođe donose odluke prema nekom svom osobnom interesu ili nekoj svojoj koristi⁴.

Postoje brojne definicije korupcije. Polazeći od klasičnog shvaćanja riječ je o kršenju moralnih vrijednosti nekog društva. Aristotel polazi od koruptivnih forma država, kvarenju političkih vrijednosti. Machiavelli govori o gubitku građanskog morala. Montesquieu navodi korupciju kao jedan od glavnih uzroka koji je prethodio propasti Rima.⁵

¹ Aras, S, Korupcija, Pravnik, Vol. 41 No. 84, 2007., str. 25

² Derenčinović, D, Mit(o) korupciji, Zagreb, 2001., str. 35

³ Aras, S, Korupcija, Pravnik, Vol. 41 No. 84, 2007., str. 26-27

⁴ *Ibid*, str. 27-28

⁵ Kregar, J, Pojava korupcije, HLJKPP 1/1997, str. 26-27

U općenitom kontekstu, korupciju definiramo kao svaki oblik zloupotrebe ovlasti s ciljem ostvarivanja osobne ili grupne koristi, pri čemu se privatni interesi postavljaju iznad javnog interesa.⁶

2.1. Vrste korupcije

Postoji razlikovanje između vrste i oblika korupcije. Vrste se odnose na određenja na široj razini jer unutar njih se mogu uočiti različiti oblici korupcije. Oblici opisuju u čemu se sastoji korupcija, koji su joj elementi. Najčešći oblici koji se javljaju su mito, nepotizam, iznuda, pokroviteljstvo, prijevara i klijentelizam. Vrste možemo podijeliti na političku, administrativnu (birokratsku) i sistemsku korupciju. Ovisno o razini ovlasti razlikuju se politička i administrativna korupcija. *Politička korupcija* se odnosi na pojavu korupcije među političarima i državnim dužnosnicima koji donose političke odluke. Ova vrsta korupcije uvijek uključuje predstavnike države i često se događa na visokoj razini, obuhvaćajući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. Političku korupciju često prati *birokratska ili „sitna“ korupcija*. Ta korupcija se naziva i korupcijom u javnoj upravi, administrativnom korupcijom, korupcijom „niske razine“, a riječ je o korupciji osoba koji rade u javnoj upravi i koji su zaduženi za provedbu odluka, propisa i drugih akata. Primjer bi bio kada djelatnik za mito ili protuuslugu nepropisno izda neku dozvolu ili potvrdu ili osigura povoljnije pružanje usluga na primjer u zdravstvu. *Sistemska korupcija* je pojava koja je toliko raširena da obuhvaća sve sektore društva. Budući da obuhvaća sve sektore društva može se reći da su institucije, pravila i norme ponašanja preuzele koruptivan način djelovanja. Postoji i jednadžba takve korupcije → K (korupcija) = M (monopol) + D (diskrecija) – O (odgovornost).⁷

Osim osnovne podjele korupcije postoje razni pojavni oblici. Jedan od takvih oblika je *individualna korupcija*, a ona predstavlja korupciju malih i običnih ljudi gdje se ostvaruje osobna korist pojedinca, a ne korist sustava. Zatim postoji *posredna korupcija* kod koje je bitno to o kakvoj se vrsti probitka radi. Kao pojavni oblik javlja se i *natjecateljska korupcija* koja je vezana uz sport, ali pritom se ne smije ispustiti iz vida i neka druga područja u kojima se svakodnevno događa natjecateljska korupcija kao na primjer područje javne nabave.⁸

⁶ Aras, S, Korupcija, Pravnik, Vol. 41 No. 84, 2007., str. 28

⁷ Aras, S, Korupcija, Pravnik, Vol. 41 No. 84, 2007., str. 30

⁸ *Ibid*, str. 31-32

3. KORUPCIJA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Korupcija u obrazovanju ozbiljno ugrožava postizanje svih obrazovnih i edukacijskih ciljeva. Ti ciljevi se odnose na poboljšanje resursa za obrazovanje, poboljšanje kvalitete obrazovanja, smanjenje socijalne nejednakosti, i tako dalje.⁹

Problem korupcije možemo analizirati kroz dva aspekta. Prvi aspekt korupcije odnosi se na *pravnu situaciju*. Pravna situacija obuhvaća analizu pristupa države samom problemu korupcije. Da li država zakonima zabranjuje činjenje ili nečinjenje nekog koruptivnog ponašanja. Drugi aspekt se odnosi na *percepciju*, odnosno da li rezultati dobiveni istraživanjem ili ispitivanjem javnosti ukazuju na to da se određena vrsta činjenja ili nečinjenja smatra korumpiranim.¹⁰

Izvješće objavljeno od strane Vijeća za akreditaciju u visokom obrazovanju (CHEA) i Međunarodne skupine za kvalitetu (CIQG) CHEA ukazuje na to da je korupcija raširena pojava u visokom obrazovanju diljem svijeta. Ta pojava uključuje različite oblike neetičnih, neprimjerenih i nezakonitih praksi koje variraju od zemlje do zemlje. Tijela za akreditaciju i osiguranje kvalitete (AQAB) u nekim zemljama poput Rusije, Nigerije, Indije ili Zapadnog Balkana imaju tendenciju da budu više usmjerena na neke specifične vrste ili pojave korupcije koje utječu na visoko obrazovanje, za razliku od tijela za akreditaciju i osiguranje kvalitete koja su više orijentirana na razvijenije zemlje kao na primjer Skandinaviju u kojoj je i stopa korupcije općenito izrazito niska.¹¹ Izvješće pod naslovom „Policies and Actions of Accreditation and Quality Assurance Bodies to Counter Corruption in Higher Education“ istražuje korupciju u sustavu visokog obrazovanja u vezi s regulacijom, ulogom nastavnika, upisom i zapošljavanjem studenata, ocjenjivanjem studenata, izdavanjem diploma i kvalifikacija, te istraživanjima i publikacijama. Izvješće je posebno usmjereno prema organizacijama koje su odgovorne za osiguranje kvalitete i integriteta obrazovanja ili istraživanja, te vladinim tijelima koja nadziru njihov rad i osiguravaju sredstva za njihove aktivnosti. Uloga tijela za akreditaciju je da preispituje uvjete rada i standarde kako bi učinkovitije prepoznali korupciju i nesavjesno postupanje te izrazile svoju predanost prema smanjenju korupcije.¹²

⁹ <https://www.azvo.hr/hr/vijesti-iz-vo/2144-korupcija-u-visokom-obrazovanju> (15.5.2023.)

¹⁰ Ibid

¹¹ Danska 90., Finska i Novi Zeland 87. mjesto prema Indexu korupcije;

<https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/dnk> (15.5.2023.)

¹² <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190412095537415> (15.5.2023.)

Izvješće je proizašlo iz istraživanja provedenog od strane profesora sa Sveučilišta Coventry u Ujedinjenom Kraljevstvu: Irene Glendinning, Stella-Maris Orim i Andrew King. Cilj ovog istraživanja je informirati AQAB (Vijeće za akreditaciju i osiguranje kvalitete) o situaciji vezanoj uz korupciju u visokom obrazovanju na globalnoj razini. Također, njime se želi utjecati na politike i povećati njihovu učinkovitost, budući da različiti oblici korupcije imaju različit utjecaj. Također, istraživanje kao takvo ima za svrhu preporučiti primjenu dobre prakse te predložiti pokazatelje ranog upozorenja koji će ukazivati na moguće ugrožavanje standarda osiguranja kvalitete kako u sustavu visokog obrazovanja tako i u samom istraživanju. Rezultati istraživanja imaju implikacije i za druge aktere u zajednici visokog obrazovanja koji se bore protiv korupcije, posebno za vladu i profesionalna tijela koja uspostavljaju tijela za akreditaciju te osiguravaju resurse za njihov rad. Svaki pojedinačni član zajednice visokog obrazovanja u cijelome svijetu, uključujući članove vladinih odjela, voditelje institucija, istraživače, akademike, službenike i studente, svi imaju ulogu u održavanju integriteta i standarda u visokom obrazovanju na globalnoj razini. Istraživanje se bavi korupcijom u regulaciji sustava visokog obrazovanja, nastavnom ulogom visokog obrazovanja, upisom i zapošljavanjem studenata, ocjenjivanjem studenata, vjerodajnicama, kvalifikacijama te istraživanjem i publikacijama.

Pojava korupcije u visokom obrazovanju usko je povezana sa uplitanjem politike u djelokrug visokog obrazovanja što je ugrozilo autonomiju institucija (uplitanje u institucionalne odluke, zabranu predmeta iz nastavnog plana i programa, zatvaranje akademika koji se ne slažu sa prevladavajućom politikom i nadjačavanje odluka o financiranju istraživanja). Primjeri takvog uplitanja politike pronađeni su u Mađarskoj, Poljskoj, Australiji, Brazilu, Turskoj i Sjedinjenim Državama. S druge strane, postoje primjeri gdje je akademsko osoblje u Indiji natjerano na podmićivanje kako bi osigurali nastavno mjesto na nekoj prikladnoj lokaciji zbog sustava osoblja koje sveučilišta postavljaju na pridružene fakultete diljem zemlje. Postojanje čelnika sveučilišta i profesora sa lažnim ili nezaslužnim doktorskim diplomama koji utječu na upravljanje na nekim ruskim sveučilištima. Sve su to primjeri političkog uplitanja u sustav visokog obrazovanja.¹³

¹³ <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190412095537415> (15.5.2023.)

Jedan od problema koji također pridonosi pojavi korupcije je rodna diskriminacija. Primjer možemo pronaći na jednom japanskom sveučilištu koje je prije nekoliko godina odlučilo prilagoditi rezultate ispita kako bi osiguralo da manje od 30% studenata medicine budu žene. Izvješće navodi da pojava korupcije u nastavi može biti nuspojava pritiska za objavljivanjem, financijskih pritisaka da se maksimizira napredak učenika, slabe naknade i nesigurnosti posla. Na Kosovu je, na primjer, „savjetovanje duhova“ ili izostanak starijih akademika, koji često delegiraju svoje odgovornosti za podučavanje ili nadgledanje mlađim kolegama ili studentima istraživačima, široko rasprostranjen zbog nedostatka stručnjaka za akademske predmete na profesorskoj razini i neprovedivog regulatornog okvira za više obrazovanje.¹⁴

Izvješće navodi veliku zabrinutost prilikom upisa i zapošljavanja u visokom obrazovanju, posebice zbog obmanjujućeg oglašavanja i krivotvorenih prijepisa, lažnih pisama preporuke i varanja na prijemnim testovima, povlašteni prijem na temelju mita, političkih veza ili nepotizma, primanje talentiranih sportskih zvijezda u članstvo sveučilišnih timova bez potrebnih kvalifikacija, stvaranje krivotvorenih kvalifikacija od strane agenata kako bi se osigurao upis na visoko obrazovanje i studentske vize – sve su to neki primjeri organizirane i sustavne korupcije koju je razotkrilo niz istraživačkih novinara koji rade u Velikoj Britaniji, Australiji, Kanadi i SAD-u. Rješenja koja smanjuju korupciju pri upisu mogu uključivati centralizirani sustav obračuna za sve prijave na preddiplomski studij (kao u Velikoj Britaniji i Litvi) i nacionalni prijemni ispiti za sveučilište (kao u Rusiji i Kini).¹⁵

Izražena je i zabrinutost zbog plagijata i varanja u kontinuiranom ocjenjivanju, varanja na formalnim ispitima ili korištenja „pisaca duhova“. Mjere koje poduzimaju AQAB, vlade i institucije protiv ovih problema uključuju potporu razvoju ili kupnju softvera za pomoć u otkrivanju plagijata, pružanje smjernica, korištenje zakona za kazneno gonjenje prijevarnog ponašanja, osporavanje obmanjujućeg oglašavanja. Otkrivanje nezaslužjenih kvalifikacija i diploma koje su lažno ili nemarno dodijeljene od strane pravih sveučilišta je teže, ali je važno jer može biti posebno štetno za druge kada se ljudi sa diplomama koje nisu zaslužili nađu na odgovornim pozicijama, kao što su medicina ili obrazovanje.¹⁶

3.1. Oblici korupcije u visokom obrazovanju

¹⁴ <https://www.azvo.hr/hr/vijesti-iz-vo/2144-korupcija-u-visokom-obrazovanju> (15.5.2023.)

¹⁵ Ibid

¹⁶ Ibid

Pojam korupcije u sustavu visokog obrazovanja, podrazumijeva veliki broj različitih aktivnosti i radnji¹⁷:

- ocjenjivanje koje kao takvo nije usmjereno prema zaslugama već se odnosi na količinu mita, materijalnih i nematerijalnih usluga ili se zasniva na nekim rodbinskim vezama
- polaganje ispita pod tuđim imenom
- malverzacije sa financijskim sredstvima koja su namijenjena npr. za izgradnju institucija, nabavku nastavnih materijala
- ucjenjivanje studenata kako bi kupili knjige ili priručnike koje su napisali profesori
- davanje privatnih satova studentima kojima se već predaje
- upotrebljavanje imovine obrazovnih institucija u privatne ili neke komercijalne svrhe
- iskorištavanje i zlostavljanje studenata (seksualno, fizički, materijalno..)
- angažiranje nastavnog osoblja i unaprjeđivanje na temelju primljenog mita ili u zamjenu za seksualne usluge
- kupovanje i prodavanje ispitnih pitanja
- „predavači duhovi” – isplata plaća za one koji više nisu ili nikada nisu bili zaposleni u nekoj obrazovnoj instituciji
- neopravdana odsutnost profesora u visokom postotku
- davanje dozvola za rad privatnim sveučilištima putem koji nije legalan
- raspoređivanje i uporaba sredstava pojedinim fakultetima u cilju dobivanja političke podrške, posebice u vrijeme izbora

Takve aktivnosti koje u sebi sadrže koruptivne radnje u sustavu visokog obrazovanja prepreka su efikasnijem funkcioniranju obrazovnog sustava, uništavaju ugled profesora i čitave akademske zajednice u javnosti, sprječavaju mlade da usvoje neke pozitivne etičke kodekse

¹⁷ <https://www.azvo.hr/hr/vijesti-iz-vo/2144-korupcija-u-visokom-obrazovanju> (16.5.2023.)

ponašanja koji su prisutni u obrazovanju, doprinose smanjenju kvalitete obrazovanja, smanjenju ugled obrazovnih institucija, doprinose stvaranju sustava koji je podložan različitim nacionalnim i političkim utjecajima, produblivanju jaza, odnosno razlika između bogatih i siromašnih.

Oblike korupcije u visokom obrazovanju možemo svrstati u sljedeće kategorije¹⁸:

- *Pronevjera* – uključuje svojatanje ili otimanje povjerene imovine ili krađu javnih sredstava od strane javnih dužnosnika. Ova radnja obuhvaća neovlašteno preusmjeravanje imovine drugog pojedinca od strane osobe koja ima zakonit posjed nad tom imovinom. Na primjer, u sektoru obrazovanja to bi bilo korištenje sredstava namijenjenih za izgradnju i rekonstrukciju zgrada kako bi se financirale druge aktivnosti koje često koincidiraju s političkim aktivnostima.
- *Mito ili podmićivanje* – predstavlja pružanje ili primanje usluga, novca ili drugih oblika koristi kako bi se utjecalo na donošenje odluka. Primjeri uključuju davanje mita kako bi se osiguralo zapošljavanje profesora ili asistenata na sveučilištima ili podmićivanje tijekom polaganja ispita. Korist koja se pruža ili prima ne mora nužno biti u obliku novca, već može biti i u obliku usluga ili poklona. Korupcija uključuje kako davanje, tako i primanje mita. Davanje mita za upis i davanje mita za polaganje ispita smatra se najzastupljenija radnja kojom je ostvaren sam čin korupcije na fakultetima.
- *Iznuda* – radi se o zahtijevanju ili ostvarivanju koristi upotrebom sile ili prijetnje. Primjeri nasilja ili prijetnji koji se pojavljuju u obrazovanju su seksualno uznemiravanje studenata. Prema istraživanju provedenom na Filozofskom fakultetu i Fakultetu sporta i tjelesnog odgoja u Novome Sadu rezultati pokazuju da studenti i studentice znaju definirati seksualno uznemiravanje i znaju razlikovati lakše i teže oblike (odmjeravanje, dobacivanje, slanje fotografija, fizički kontakt). Prema rezultatima ankete najzastupljenije je verbalno seksualno uznemiravanje, a slijede ga neverbalno i fizičko seksualno uznemiravanje.

¹⁸ <https://www.azvo.hr/hr/vijesti-iz-vo/2144-korupcija-u-visokom-obrazovanju> (16.5.2023.)

- *Prijevvara* – ostvarivanje vlastite koristi putem zavaravanja druge osobe i poticanje da poduzme radnje koje štete njenoj ili tuđoj imovini. Na fakultetima, ovakav oblik koruptivnog djelovanja najčešće se događa kroz prepisivanje na ispitima od drugih studenata ili putem vlastitih izvora, dogovaranje tijekom ispita ili predstavljanje tuđih radova kao vlastitih. Istraživanje koje se bavi poštivanjem etičkog ponašanja u znanosti provedeno je na Sveučilištu u Rijeci i ono otkriva kako su „studenti, ali i njihovi profesori, skloni raznim prijevarama, pri čemu se najčešći oblik znanstvenoistraživačke neetičnosti odnosi se na autorstvo, to jest dopisivanje autora koji nisu sudjelovali u izradi rada ili izostavljanje onih koji jesu sudjelovali. Što se tiče studentskog nepoštenog ponašanja, ono uključuje prepisivanje na ispitima, dogovaranje tijekom ispita te pripisivanje tuđih ideja kao svojih.“ Također, prijevvara obuhvaća i izdavanje dokumenata poput uvjerenja ili diploma, gdje osoba može nabaviti lažnu diplomu. Osim toga, prisutan je i fenomen tzv. "profesora duhova" koji se ne pojavljuju na predavanjima, već samo prodaju svoje potpise.
- *Favoritizam* – prisutan u obrazovnom sustavu kroz razne situacije, uključujući primjere zapošljavanja dekana ili profesora na temelju njihove povezanosti s političkim strankama. Osim toga, ovaj oblik korupcije manifestira se i tijekom procesa upisa na fakultete, gdje se djeca političkih ili poznatih osoba favoriziraju pred drugom djecom, stvarajući nepravedne prednosti. Takve prakse mogu negativno utjecati na integritet i transparentnost obrazovnog sustava te narušavaju princip jednakih mogućnosti za sve učenike i profesore.
- *Sukob interesa* – situacija u kojoj osoba koja obavlja određenu javnu funkciju ili djelatnost dolazi u priliku da svojim odlukama ili djelovanjem pogoduje sebi ili drugima. Ovaj sukob odnosi se na suprotstavljanje osobnih i javnih interesa. U kontekstu visokog obrazovanja, najčešći primjeri sukoba interesa vide se u situacijama gdje se koriste usluge štampanja knjiga i drugih materijala od ponuđača koji je blisko povezan s osobama koje donose odluke. Takve situacije mogu narušiti integritet i objektivnost u procesima odlučivanja, te se stoga smatraju izazovima za osiguranje transparentnosti i poštenja u obrazovnom sustavu.
- *Zloupotreba položaja* – odnosi se na različite oblike ponašanja kojima se obavljanje službe ili djelatnosti izvodi na način koji prioritarno promiče vlastite interese ispred javnih interesa.

4. BOLONJSKI PROCES

Putem Bolonjskog procesa nastoji se ostvariti veća usklađenost čitavog sustava visokog obrazovanja diljem Europe. Cilj samog procesa je stvaranje Europskog prostora visokog obrazovanja¹⁹ koji olakšava mobilnost profesora i studenata, povećava pristupačnost obrazovanja u Europi te ga čini privlačnijim na globalnoj razini. Države koje su postale članice Europskog prostora visokog obrazovanja zajedno su se složile oko toga da provedu sustav visokog obrazovanja kroz tri međusobno povezana stupnja: preddiplomski, diplomski i poslijediplomski studij. Također, postignut je i dogovor o međusobnom priznavanju kvalifikacija i sa drugih sveučilišta, a uveden je i sustav osiguranja kvalitete kako bi se što više poboljšala kvaliteta samog učenja. Bolonjska deklaracija, koja je potpisana u Bologni 19. lipnja 1999. godine od strane europskih ministara zaduženih za obrazovanje, označava reformu čitavog sustava visokog obrazovanja u Europi, koja je poznata kao *Bolonjski proces*.²⁰

Bolonjska deklaracija kao i Bolonjski proces usmjereni su na sljedeće ciljeve²¹ :

- prihvaćanje sustava usporedivih i lako prepoznatljivih stupnjeva, uključujući uvođenje dodataka diplomi kako bi se poticalo zapošljavanje europskih građana i povećala međunarodna konkurentnost.
- prihvaćanje sustava koji je temeljen na dva glavna, povezana ciklusa, preddiplomskom i diplomskom, gdje se pristupa drugom ciklusu studiranja nakon uspješnog završetka prvog ciklusa koji traje najmanje tri godine. Stupanj obrazovanja koji je postignut u preddiplomskom ciklusu treba biti u skladu sa i odgovarati europskom tržištu rada zajedno sa odgovarajućom razinom kvalifikacije. Drugi ciklus (diplomski) vodi do magisterija i/ili doktorata.
- uvođenje bodovnog sustava (ECTS) za poticanje šire mobilnosti studenata.
- podupiranje europske suradnje osiguravanjem kvalitete s ciljem razvijanja metodologija i kriterija.
- poticanje europske dimenzije sustava visokog obrazovanja, posebno u području razvoja nastavnih programa, obrazovanju, istraživanju i međuinstitucionalnoj suradnji.

¹⁹ Omogućava državama članicama Europske Unije da surađuju na izgradnji otpornijih i uključivijih sustava obrazovanja i osposobljavanja; <https://education.ec.europa.eu/hr/about-eea/the-eea-explained> (20.5.2023.)

²⁰ <https://education.ec.europa.eu/hr/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process> (20.5.2023.)

²¹ <https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/bolonjski-proces> (20.5.2023.)

Bolonjska deklaracija ima glavnu ulogu u izgradnji povjerenja, što je također od iznimne važnosti za uspješnu mobilnost u svrhu učenja, prekograničnu akademsku suradnju te međusobno priznavanje kvalifikacija stečenih u inozemstvu. Glavni cilj Bolonjskog procesa je unapređenje kvalitete, relevantnosti učenja i poučavanja. Međutim, provedba tih reformi unutar 48 zemalja sudionica nije jednaka za sve.²²

4.1. Europski prostor visokog obrazovanja

Europski prostor visokog obrazovanja (European Higher Education Area - EHEA) je pokrenut u ožujku 2010. godine tijekom Ministarske konferencije održane u Beču i Budimpešti i to povodom desete obljetnice Bolonjskog procesa. U razdoblju između 1999. godine pa do 2010. godine svi naponi članica Bolonjskog procesa bili su usmjereni na stvaranje Europskog prostora visokog obrazovanja, što je utemeljeno Budimpeštansko-bečkom deklaracijom. Da bi se neka država pridružila EHEA-i, mora potpisati i ratificirati ugovor Europske kulturne konferencije. Europskim prostorom visokog obrazovanja nastoji se ostvariti suradnja između država članica Europske Unije u području obrazovanja kako bi se ostvarili nacionalni sustavi obrazovanja i osposobljavanja. Svaka država članica odgovorna je za svoj sustav obrazovanja, međutim Europska Unija ima bitnu ulogu u osiguravanju potpore državama članicama. Europska Unija potiče države članice na suradnju i razmjenu dobre prakse. Obrazovanje je bitno radi povezivanja građana Europske Unije te za budućnost pojedinaca i Europske Unije u cjelini. Svaki građanin Europske Unije trebao bi moći ostvariti koristi od zajedničke obrazovne i kulturne baštine. A zašto nam je potreban Europski prostor visokog obrazovanje? Obrazovanje je najbolji način da se ulaže u budućnost Europske Unije. Uloga obrazovanja je ključna kako bi se potaknuo rast i inovacije te otvaranje radnih mjesta. Sukladno tome, europski sustavi visokog obrazovanja i osposobljavanja ljudima trebaju omogućiti napredna znanja, vještine i kompetencije koji su im potrebni za napredak. Europska Unija predlaže mnoge inicijative u okviru Europskog prostora visokog obrazovanja: a) Erasmus+ (program Erasmus+ potiče na mobilnost u svrhu učenja unutar Europske Unije i izvan nje); b) obrazovanje i digitalne vještine (digitalnom tehnologijom na razne se načine obogaćuje učenje i stvaraju se mogućnosti usavršavanja koje trebaju biti dostupne svima); c) visokokvalitetno i uključivo obrazovanje (svatko bi trebao imati pristup visokokvalitetnom obrazovanju, bez obzira na socioekonomski položaj, Europska Unija radi na tome da se svoj djeci, uključujući i onu djecu iz regija koje

²² <https://education.ec.europa.eu/hr/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process> (20.5.2023.)

zaostaju na socioekonomskom planu, pruži pristup sustavima ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja); d) učenje jezika (višejezična kompetencija trebala bi se smatrati važnom sastavnicom europskog prostora obrazovanja, njome se potiče razumijevanje i raznolikost te se pomaže u promicanju europskih vrijednosti.); e) priznavanje kvalifikacija (kako bi se osigurala neometana mobilnost studenata diljem Europske Unije, mora postojati veća suradnja među sustavima obrazovanja i osposobljavanja radi poticanja akademskog priznavanja kvalifikacija i razdoblja studiranja u inozemstvu).²³

4.2. Standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete na Europskom prostoru visokog obrazovanja

Dokument „Standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja“ („Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European higher Education Area“ - ESG) je izradila Europska organizacija za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju (ENQA), a prihvatili su ga svi ministri nazočni na konferenciji u Bergenu 2005. godine.²⁴

Riječ o dokumentu koji ne predstavlja popis zahtjeva što ih je potrebno ostvariti u sustavu obrazovanja, već je riječ o široko postavljenim savjetima o standardima i mehanizmima koje bi trebalo ostvariti na visokoškolskim učilištima koje žele pripadati Europskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA). Ključni cilj ESG-a je doprinijeti zajedničkom shvaćanju osiguravanja kvalitete učenja i poučavanja diljem zemalja i dionika²⁵.

²³ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/education-area/> (11.8.2023.)

²⁴ <https://www.engq.eu/publications/esg-2015-2018-engq-agency-reports-thematic-analysis/> (21.9.2023.)

²⁵ Pojam dionici odnosi se na sve pojedince unutar visokog učilišta, uključujući studente i zaposlenike, kao i vanjske dionike, poput poslodavaca i vanjskih suradnika visokog učilišta.

Europski standardi²⁶ i smjernice²⁷ podijeljeni su na 3 dijela:

1. Unutarnje osiguravanje kvalitete

- a. Politika osiguravanja kvalitete
 - *Standard:* visoka učilišta trebaju usvojiti transparentnu politiku osiguravanja kvalitete, uključujući unutarnju i vanjsku suradnju
 - *Smjernice:* temelji svakog učinkovitog unutarnjeg osiguravanja kvalitete u visokom obrazovanju su politike i procesi - oni oblikuju kontinuirani ciklus poboljšanja, potiču odgovornost učilišta te razvijaju kulturu kvalitete u kojoj svi dionici aktivno sudjeluju na svim razinama.
- b. Izrada i odobravanje programa
 - *Standard:* visoka učilišta moraju jasno definirati i odobriti svoje studijske programe kako bi ispunili ciljeve, uključujući ishode učenja, a dodijeljene kvalifikacije trebaju biti precizno opisane i povezane s odgovarajućim nacionalnim i europskim kvalifikacijskim okvirom za visoko obrazovanje.
 - *Smjernice:* studijski programi čine srž obrazovne misije visokih učilišta, pružajući studentima akademska znanja i vještine, uključujući prenosive kompetencije relevantne za njihov osobni razvoj i buduće karijere
- c. Učenje, poučavanje i vrednovanje usmjereni na studenta
 - *Standard:* visoka učilišta trebaju osigurati poticajan okvir za aktivno sudjelovanje studenata u procesima učenja
 - *Smjernice:* učenje usmjereno na studente potiče njihovu motivaciju, prosudbu i angažman tijekom učenja. To zahtijeva pažljivo planiranje i provedbu studijskih programa te evaluaciju ishoda.
- d. Upis i napredovanje studenata, priznavanje i certificiranje
 - *Standard:* visoka učilišta moraju dosljedno primjenjivati predviđene propise koji obuhvaćaju sve faze studiranja
 - *Smjernice:* osiguravanje uvjeta i podrške za napredovanje studenata u akademskim karijerama u najboljem interesu je svakog studenta, studijskog programa, visokog učilišta i sustava

²⁶ Sadrže prakse osiguravanja kvalitete u visokom obrazovanju koje su potvrđene i prihvaćene u cijeloj EHEA-i

²⁷ Objašnjavaju zašto je pojedini standard važan i opisuju način na koji se on može provesti

- e. Nastavno osoblje
 - *Standard:* visoka učilišta moraju osigurati kompetentnost svojih nastavnika te primjenjivati pravedne i transparentne procese zapošljavanja
 - *Smjernice:* uloga nastavnika ključna je u stvaranju visokokvalitetnog studentskog iskustva i omogućavanju stjecanja znanja, kompetencija i vještina
- f. Resursi za učenje i podrška studentima
 - *Standard:* visoka učilišta moraju na odgovarajući način financirati aktivnosti učenja i poučavanja te osigurati dostatne i lako dostupne resurse za učenje i podršku studentima
 - *Smjernice:* visoka učilišta osiguravaju niz resursa kojima se osigurava podrška u učenju, a ti resursi variraju od fizičkih, kao što su knjižnice, prostor za rad ili računalna oprema, do ljudskih, u vidu tutora, mentora i drugih savjetnika
- g. Upravljanje informacijama
 - *Standard:* visoka učilišta moraju osigurati prikupljanje, analizu i korištenje informacija relevantnih za djelotvorno upravljanje
 - *Smjernice:* djelotvornim procesima prikupljanja i analize informacija o studijskim programima i drugim aktivnostima, podaci se unose u unutarnji sustav osiguravanja kvalitete
- h. Informiranje javnosti
 - *Standard:* visoka učilišta moraju objavljivati informacije o svom radu - informacije moraju biti jasne, točne, objektivne i lako dostupne
 - *Smjernice:* informacije o radu visokog učilišta korisne su potencijalnim i sadašnjim studentima, kao i bivšim studentima, drugim dionicima i javnosti
- i. Kontinuirano praćenje i periodička revizija programa
 - *Standard:* visoka učilišta moraju pratiti i periodički revidirati svoje programe kako bi se osiguralo da oni postižu postavljene ciljeve i ispunjavaju potrebe studenata i društva
 - *Smjernice:* cilj je redovitog praćenja, revidiranja i izmjena studijskih programa osigurati njihovo primjereno izvođenje i stvoriti djelotvorno okruženje za učenje i podršku studentima

- j. Periodičko vanjsko osiguravanje kvalitete
 - *Standard:* visoka učilišta moraju periodički provoditi postupke vanjskog osiguravanja kvalitete
 - *Smjernice:* vanjsko osiguravanje kvalitete u raznim postojećim oblicima može potvrditi djelotvornost unutarnjeg osiguravanja kvalitete

2. Vanjsko osiguravanje kvalitete

- a. Unutarnje osiguravanje kvalitete
 - *Standard:* vanjskim osiguravanjem kvalitete razmatra se djelotvornost procesa unutarnjeg osiguravanja kvalitete
 - *Smjernice:* osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju temelji se na odgovornosti visokih učilišta za kvalitetu vlastitih programa i drugih aktivnosti, važno je da se vanjskim osiguravanjem kvalitete prepoznaje i podržava odgovornost visokih učilišta za osiguravanje kvalitete
- b. Izrada svrsishodnih metodologija
 - *Standard:* vanjsko osiguravanje kvalitete mora biti izričito definirano i osmišljeno tako da svrsishodno ispunjava postavljene svrhe i ciljeve
 - *Smjernice:* kako bi se osigurala djelotvornost i objektivnost, nužno je da vanjsko osiguravanje kvalitete ima jasne svrhe oko kojih su se dionici usuglasili
- c. Provedba procesa
 - *Standard:* procesi vanjskog osiguravanja kvalitete moraju biti pouzdani, korisni, unaprijed utvrđeni, dosljedno provođeni i objavljeni
 - *Smjernice:* vanjsko osiguravanje kvalitete koje se provodi profesionalno, dosljedno i transparentno jamči vlastitu prihvaćenost i utjecaj
- d. Vanjski stručnjaci
 - *Standard:* vanjsko osiguravanje kvalitete provode povjerenstva vanjskih stručnjaka koja uključuju i studentske predstavnike
 - *Smjernice:* vanjsko osiguravanje kvalitete obuhvaća raznovrsne perspektive stručnjaka, uključujući visoka učilišta, nastavnike, studente i poslodavce
- e. Kriteriji za ishode
 - *Standard:* svi konačni ishodi ili mišljenja koja proizlaze iz vanjskog osiguravanja kvalitete moraju se temeljiti na jasno definiranim i objavljenim kriterijima

- *Smjernice*: kako bi se osigurala pravednost i pouzdanost postupaka, ishodi vanjskog osiguravanja kvalitete temelje se na unaprijed utvrđenim i objavljenim kriterijima
- f. Izvještavanje
- *Standard*: izvješća stručnih povjerenstava u procesima vanjskog osiguravanja kvalitete moraju biti objavljena, jasna i dostupna akademskoj zajednici, vanjskim partnerima i drugim zainteresiranim osobama
 - *Smjernice*: izvješće stručnog povjerenstva ključno je za aktivnosti naknadnog praćenja koje visoko učilište provodi nakon vanjskog vrednovanja
- g. Prigovori i žalbe
- *Standard*: žalbeni postupci i postupci u povodu prigovora moraju biti jasno definirani
 - *Smjernice*: kako bi se zaštitila prava visokih učilišta i osigurala pravednost odluka, vanjsko osiguravanje kvalitete provodi na se otvoren i odgovoran način

3. Agencije za osiguravanje kvalitete

- a. Aktivnosti, politika i postupci osiguravanja kvalitete
- *Standard*: aktivnosti moraju imati izričite i jasno definirane ciljeve, a zadaća je agencije osigurati da u njezinom upravljanju i radu sudjeluju dionici
 - *Smjernice*: kako bi se jamčila svrhovitost vanjskog osiguravanja kvalitete, važno je da visoka učilišta i šira javnost imaju povjerenja u agencije
- b. Službeni status
- *Standard*: agencije moraju imati pravni temelj te biti službeno priznate kao agencije za osiguravanje kvalitete od strane nadležnih tijela
 - *Smjernice*: visoka učilišta trebaju osigurati prihvaćanje ishoda u relevantnom visokoobrazovnom sustavu, društvu i regulatornom kontekstu

- c. Neovisnost
 - *Standard:* agencije moraju biti neovisne i samostalne u svom radu te u potpunosti odgovarati za svoje aktivnosti
 - *Smjernice:* autonomija visokih učilišta zahtijeva i samostalnost agencija kao njihovih partnera
- d. Tematske analize
 - *Standard:* agencije moraju redovito objavljivati izvješća koja opisuju njihove aktivnosti vanjskog osiguravanja kvalitete
 - *Smjernice:* agencije sakupljaju podatke o programima i visokim učilištima koji mogu informirati i poboljšati politike i procese osiguravanja kvalitete na institucijskoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini
- e. Resursi
 - *Standard:* kako bi mogle obavljati svoj rad, agencije moraju raspolagati dostatnim i primjerenim financijski resursima
 - *Smjernice:* resursi agencijama omogućuju djelotvorno i učinkovito organiziranje i provođenje aktivnosti vanjskog osiguravanja kvalitete
- f. Unutarnje osiguravanje kvalitete i profesionalno ponašanje
 - *Standard:* agencije trebaju uspostaviti procese unutarnjeg osiguravanja kvalitete koji su čvrsto povezani s definiranjem, osiguravanjem i unapređivanjem kvalitete i integriteta svog rada
 - *Smjernice:* agencije moraju odgovarati svojim dionicima za svoj rad, zbog čega su visoki profesionalni standardi i integritet neophodni u njihovom djelovanju
- g. Periodička vanjska vrednovanja agencija
 - *Standard:* agencije barem jednom u svakih pet godina moraju proći vanjsko vrednovanje kako bi dokazale usklađenost svog rada s ESG-om
 - *Smjernice:* periodičko vanjsko vrednovanje pomaže agenciji da razmotri svoje politike i rad

5. REPUBLIKA HRVATSKA

5.1. Sustav visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj

Republika Hrvatska ima sustav visokog obrazovanja koje je organizirano prema bolonjskom sustavu i kao takvo obuhvaća trocikličku strukturu koja obuhvaća preddiplomsku, diplomsku i poslijediplomsku razinu obrazovanja. Hrvatski sustav visokog obrazovanja ima binarnu strukturu koja se dijeli dalje na sveučilišni i stručni profil studijskih programa i institucija. *Stručni studiji* uglavnom se provode na veleučilištima, te obuhvaćaju preddiplomsku i diplomsku razinu te kratke stručne studije. *Sveučilišni studiji* su usmjereni na akademsko usavršavanje, primjenu stručnih i znanstvenih dostignuća te njihov razvoj. Provode se na sveučilištima i veleučilištima te „uključuju stručni kratki studij (koji traje od dvije do dvije i pol godine i njime se stječe stručni naziv *stručni pristupnik/pristupnica*), stručni preddiplomski studij (traje tri godine i njime se stječe stručni naziv *stručni prvostupnik/ baccalaureus* ili *stručna prvostupnica/baccalaurea*), stručni diplomski studij, sveučilišni preddiplomski studij, sveučilišni diplomski studij ili sveučilišni integrirani preddiplomski ili diplomski studij, sveučilišni specijalistički studij i doktorski studij“.²⁸

Republika Hrvatska se pridružila Bolonjskom procesu 2001. godine, što je potaknulo niz reformi u visokom obrazovanju. Te reforme omogućile su Republici Hrvatskoj da sudjeluje u Europskom prostoru visokog obrazovanja. Jedna od najznačajnijih promjena koja se dogodila u hrvatskom sustavu visokog obrazovanja tijekom posljednjih dvadeset godina je svakako reforma studijskih programa u skladu s bolonjskim načelima.²⁹

U proteklih dvadeset godina, primjetni su ključni razvojni smjerovi koji su oblikovali čitavo visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj. Takvi trendovi obuhvaćaju osnivanje novih privatnih i javnih visokih učilišta, razvoj Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (HKO) te njegovo usklađivanje s Europskim kvalifikacijskim okvirom (EKO) i Kvalifikacijskim okvirom Europskog prostora visokog obrazovanja. Također, značajne promjene uključuju uvođenje državne mature kao završnog ispita srednjoškolskog obrazovanja i centralizirani sustav upisa na studijske programe, koji sada uvažava i rezultate državne mature.³⁰

²⁸ <https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/bolonjski-proces> (10.6.2023.)

²⁹ *Ibid*

³⁰ <https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/bolonjski-proces> (10.6.2023.)

Posljednjih nekoliko godina visoko obrazovanje u Republici Hrvatskoj prošlo je kroz proces reformi. Poticaji za te reforme prepoznati su već 2004. godine. Nakon što je Bolonjska deklaracija potpisana 2001. godine, u Hrvatskoj je ubrzo nakon toga donesen „Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja za razdoblje od 2005. do 2010. godine“. „Plan je postavio četiri temeljna cilja za unaprjeđenje visokog obrazovanja: primjenu Bolonjskog procesa, funkcionalnu integraciju sveučilišta, jačanje stručnih (veleučilišnih) studija putem razvoja dvojnoga (binarnoga) sustava te uspostavu sustava praćenja i osiguravanja kvalitete visokoškolske nastave u suradnji sa znanstveno-istraživačkim radom. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO), Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje i Agencija za znanost i visoko obrazovanje imali su bitnu ulogu u postizanju tih ciljeva unutar sustava javne uprave“.³¹

5.1.1. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti

a) Razlozi za donošenje zakona

Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti predstavlja temeljni zakon u Republici Hrvatskoj koji kontrolira i određuje područje visokog obrazovanja i znanstvene djelatnosti. Osnova za donošenje toga zakona sadržana je u članku 2., stavku 4., podstavku 1. Ustava Republike Hrvatske.³²

U Republici Hrvatskoj, „zakoni kojima se također regulira sustav visokog obrazovanja i znanstvene djelatnosti su sljedeći: Zakon o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju („Narodne novine“, broj 151/22), Zakon o hrvatskom kvalifikacijskom okviru („Narodne novine“, broj 20/21), Zakon o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju („Narodne novine“, broj 107/07. i 118/12.), Zakon o studentskom zboru i drugim studentskim organizacijama („Narodne novine“, broj 71/07.), Zakon o priznavanju inozemnih obrazovnih kvalifikacija („Narodne novine“, broj 69/22) i Zakon o Hrvatskoj zakladi za znanost („Narodne novine“, broj 57/22.). Pored ovih zakona, postoje i mnogi podzakonski akti koji proizlaze iz navedenih zakona“.³³

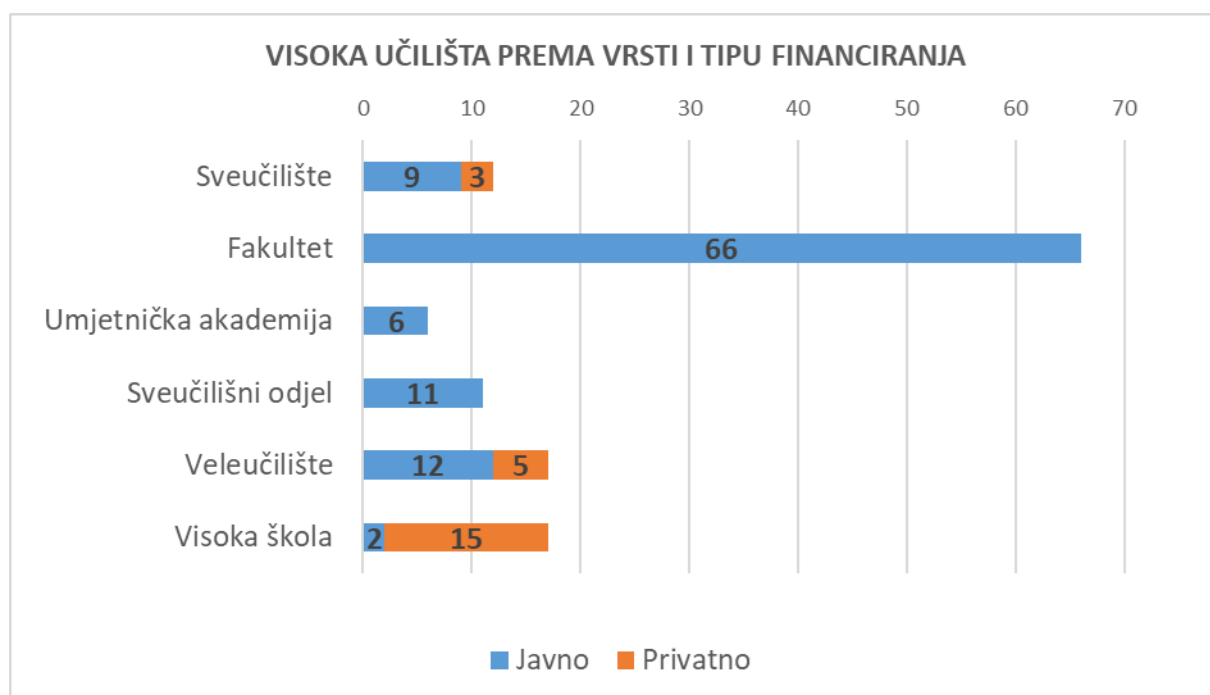
³¹ Ibid

³² „Narodne novine“, br. 85/10. - pročišćeni tekst i 5/14. - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske

³³ <https://mzo.gov.hr/> (29.6.2023.)

Središnje tijelo koje je zaduženo za nadgledanje i regulaciju sustava visokog obrazovanja i znanosti u Republici Hrvatskoj je Ministarstvo znanosti i obrazovanja. „Njegova ključna uloga obuhvaća administrativne zadaće povezane s razvojem visokog obrazovanja i znanosti, kao i pružanje financijske potpore tim područjima. Pored Ministarstva, postoje i drugi organi i agencije, uključujući Agenciju za znanost i visoko obrazovanje, Nacionalno vijeće za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj te Hrvatsku zakladu za znanost.“³⁴

Sustav visokog obrazovanja u Hrvatskoj uključuje „227 ustanova upisanih u Upisnik visokih učilišta i/ili znanstvenih organizacija. Taj sustav sastoji se od 129 visokih učilišta, od kojih njih 95 ima status znanstvenih organizacija. Organizacije su podijeljene prema vrsti i tipu financiranja, pa tako sustav čini 12 sveučilišta (9 javnih i 3 privatna), 66 fakulteta, 6 umjetničkih akademija, 11 sveučilišnih odjela, 17 veleučilišta (12 javnih i 5 privatnih) i 17 visokih škola (2 javne i 15 privatnih)“.³⁵ (Slika 1.)

Slika 1: Prikaz visokih učilišta prema vrsti i tipu financiranja (izvor: Upisnik visokih učilišta)

³⁴ <https://mzo.gov.hr/> (29.6.2023.)

³⁵ <https://mzo.gov.hr/> (29.6.2023.)

Pristupanje Republike Hrvatske Europskoj uniji „omogućilo je građanima Hrvatske lakši pristup sustavu visokog obrazovanja i znanosti iz drugih država članica EU-a. Ta promjena omogućila je veći stupanj mobilnosti studenata, nastavnika, znanstvenika i istraživača, ali također je stvorilo jaču konkurenciju za hrvatsko gospodarstvo“.³⁶

Financijsku podršku razvoju i napretku znanosti u Republici Hrvatskoj osigurava Vlada putem državnog proračuna. „Tijekom 2020. godine, ukupno je izdvojeno 4,7 milijardi kuna za istraživanje i razvoj obrazovanja, od čega je 3 milijarde kuna poteklo iz državnog proračuna. Unatoč povećanim ulaganjima u istraživanje i razvoj, Hrvatska još uvijek zaostaje i nije dostigla razinu ulaganja Europske unije, a učinkovitost tih sredstava ostaje na niskoj razini“.³⁷

Ciljevi koji su postavljeni za ostvarenje, a koji trebaju uskladiti cjelokupni sustav visokog obrazovanja s Europskim prostorom obrazovanja (EEA), za koje su se članice Europske unije obvezale uspostaviti do 2025. godine, kao i Europski prostor visokog obrazovanja koji uključuje države koje sudjeluju u Bolonjskom procesu (EHEA), suočavaju se s izazovima koji zahtijevaju strateški pristup kako bi se postigli u zadanim rokovima. Ti izazovi uključuju³⁸:

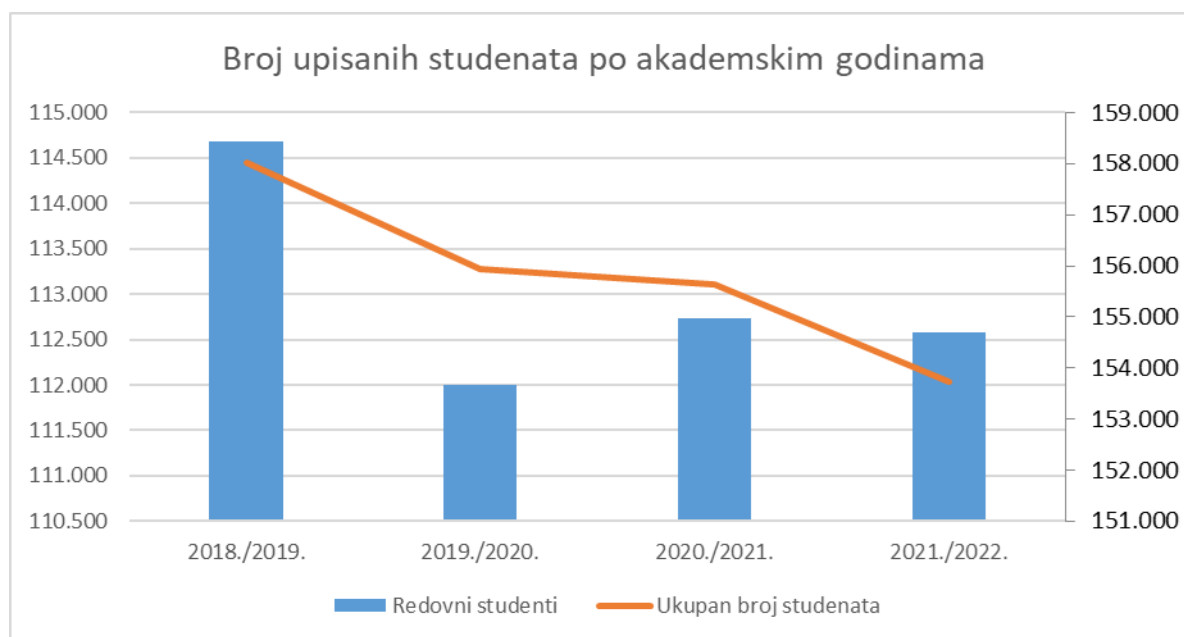
- nisku stopu završnosti studija, što rezultira stopom stjecanja visokog obrazovanja ispod prosjeka EU-a;
- nedovoljno priznavanje neformalnog i formalnog učenja na visokim učilištima;
- ograničena uključenost stručne prakse u studijske programe;
- nedovoljan broj studenata iz drugih država koji se upisuju na cjelovite studije na stranim jezicima u Republici Hrvatskoj.

³⁶ <https://mzo.gov.hr/> (23.6.2023.)

³⁷ <https://mzo.gov.hr/> (23.6.2023.)

³⁸ *Ibid*

Prema najnovijim podacima EUROSTAT-a za Hrvatsku iz izvješća o Pregledu obrazovanja i osposobljavanja za 2020. godinu³⁹, “primijećena je niska stopa završetka tercijarnog obrazovanja (više i visoke škole, fakulteti) u Republici Hrvatskoj, uz izraženu razliku između muškaraca i žena, te istodobno opadanje broja studenata. Ovo upućuje na smanjenje broja osoba koje se upisuju u tercijarno obrazovanje, dok se povećava broj nepopunjenih mjesta na sveučilištima“.⁴⁰

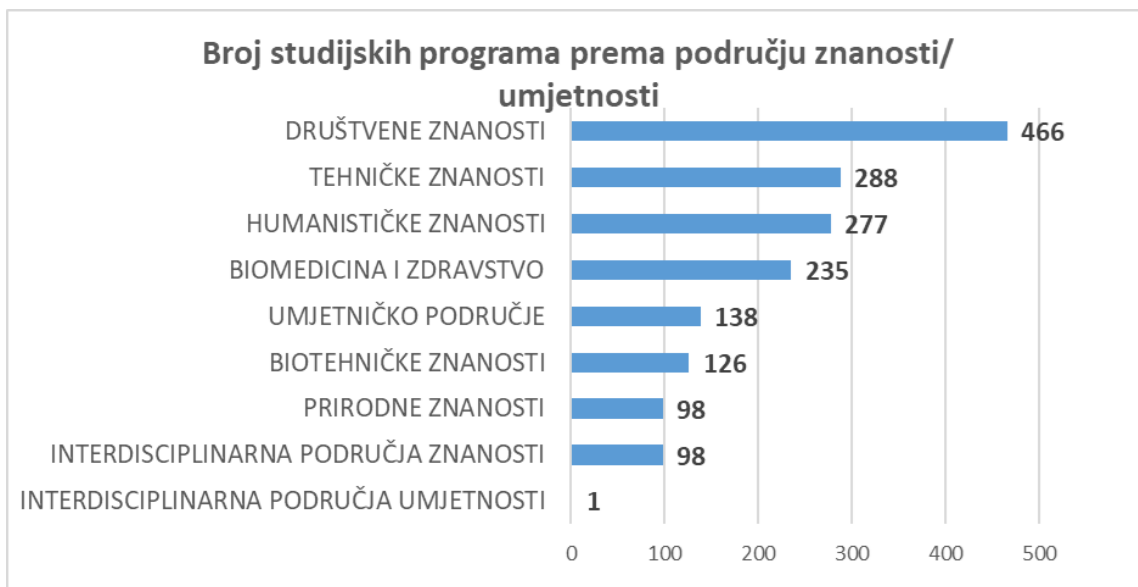
Slika 2.: Kretanje broja upisanih studenata po godinama (izvor: MZO)

Unatoč smanjenju broja studenata s godinama, primjećuje se porast broja studijskih programa. Nadalje, primijećeno je da se najveći broj studija organizira i provodi unutar društvenog i humanističkog područja, što rezultira time da se veliki broj studenata upisuje na ekonomskim i pravnim studijima u usporedbi sa drugim područjima.⁴¹

³⁹ https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/croatia_hr.html#seven (29.6.2023.)

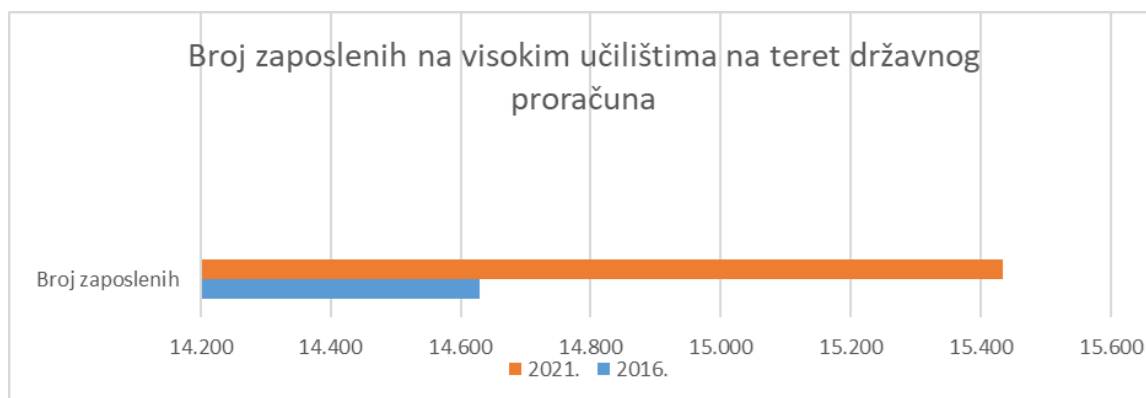
⁴⁰ <https://mzo.gov.hr/> (23.6.2023.)

⁴¹ <https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/statistike> (29.6.2023.)

Slika 3.: Broj studijskih programa u 2022. godini (izvor: MZO)

Isto tako, evidentan je i neopravdani porast broja zaposlenika na visokim učilištima unatoč kontinuirano smanjenom broju osoba koje se upisuju na visoko obrazovanje. „Ovo pokazuje na nužnost uspostave učinkovitih mehanizama za upravljanje na visokim učilištima i sveučilištima koji bi trebali biti u skladu s odgovornim društvenim pristupom“.⁴²

Slika 4.: Broj zaposlenih u studenom 2016. – 2021. godine (izvor: Centralni obračun plaća, MZO)

Iz navedenog se može uočiti da trenutni sustav zapošljavanja, kao i sustav kvota koje reguliraju sama visoka učilišta i sveučilišta, ne osiguravaju optimalno iskorištavanje ljudskih resursa tamo gdje je to najpotrebnije.

⁴² <https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/statistike> (30.6.2023.)

Sustav visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj financira se kroz tri ključna elementa: 1. temeljna sredstva za nastavnu djelatnost, 2. sredstva temeljena na novom linearnom sustavu školarina i 3. sredstva dodijeljena temeljem ostvarenih rezultata i koja su povezana s nacionalnim strateškim ciljevima⁴³.

b) Stratejska osnova donošenja zakona

Visoko obrazovanje i znanost prepoznati su kao bitne stavke u „Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine“. Ciljevi te strategije u domeni visokog obrazovanja obuhvaćaju⁴⁴:

1. unaprjeđenje sustava visokog obrazovanja u skladu s europskim trendovima
2. razvoj studentskog standarda i poboljšavanje infrastrukture sveučilišnih gradova kao središta znanja i talenta
3. osiguranje relevantnog i kvalitetnog visokog obrazovanja prilagođenog potrebama društva i tržišta rada

„Unaprjeđenje visokog obrazovanja predstavlja preduvjet za uspješnu provedbu Nacionalne strategije, stoga je potrebno da novi novi pravni okvir obuhvati definiranje i proširenje modela javnog i privatnog financiranja, osiguranje kvalitete i upravljanje na visokim učilištima. Novi zakonski okvir treba osigurati usklađenost s potrebama tržišta rada, gospodarstva i društva u cjelini, te potaknuti cjeloživotno učenje i stjecanje praktičnih vještina kao ključnih elemenata formalnog obrazovanja. Glavni cilj je unaprjeđenje povezanosti između potreba tržišta rada, gospodarstva i društva s visokim obrazovnim sustavom putem primjene odgovarajućih mjera“. Poseban naglasak stavljen je na poticanje cjeloživotnog učenja za sve dobne skupine na tržištu rada te razvoj relevantnih vještina kroz praktičan rad i stručne prakse, Dodatno, isplanirane su aktivnosti profesionalnog usmjeravanja kako bi se pratila zapošljivost osoba s određenim kvalifikacijama. „Nacionalni plan oporavka i otpornosti za razdoblje od 2021. do 2026. godine“, Vlade Republike Hrvatske, „postavlja ambiciozne ciljeve za unapređenje sustava visokog obrazovanja i znanosti.“

⁴³ <https://mzo.gov.hr/> (1.7.2023.)

⁴⁴ NN 13/2021; https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html

Kroz ovaj plan, nastoji se poticati izvrsnost i istraživački rad temeljen na principima meritokracije, te olakšati studiranje za studente iz slabijeg socijalnog stanja. Nacionalni cilj uključuje i poticanje internacionalizacije visokog obrazovanja te sudjelovanje hrvatskih visokoškolskih ustanova u stvaranju novog Europskog visokoobrazovnog prostora putem alijansi europskih sveučilišta i naprednih alata za povećanje mobilnosti studenata i nastavnika.“

U skladu s Nacionalnim planom oporavka i otpornosti, Vlada Republike Hrvatske planira provesti ključne reformske mjere u visokom obrazovanju i znanosti. To uključuje modernizaciju i digitalizaciju visokog obrazovanja i znanosti, te usvajanje novog okvira financiranja koji se temelji na postignutim rezultatima. Ovaj plan predstavlja osnovu za donošenje novog zakonskog okvira koji će osnažiti visoko obrazovanje i znanost u Republici Hrvatskoj.“⁴⁵

Cilj ovog zakona kojim se „regulira sustav visokog obrazovanja i znanosti je modernizacija sustava, jačanje njegovih institucijskih kapaciteta te usklađivanje obilježja sa prihvaćenim načelima i zadaćama Europskog prostora visokog obrazovanja (EHEA), Europskog prostora obrazovanja (EEA) i Europskog istraživačkog prostora (ERA)“.⁴⁶

c) pitanja koja se uređuju zakonom

Novi Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti obuhvaća osnovna načela koja se odnose na izvođenje aktivnosti visokog obrazovanja, osnivanje i funkcioniranje ustanova u sustavu visokog obrazovanja, znanstvene i umjetničke djelatnosti, te postupak zapošljavanja i napredovanja profesora, znanstvenika i suradnika zaposlenih u obrazovnim ustanovama, zajedno s njihovim pravima i obvezama. „Zakon se također bavi pitanjima vezanim uz izvođenje studijskih programa i definira prava i obveze studenata. Njime su regulirani okviri za provođenje znanstvene i umjetničke djelatnosti, uključujući potporu za te aktivnosti“. Nadalje, „ Zakon obuhvaća financiranje visokog obrazovanja, znanstvene i umjetničke djelatnosti, te mehanizme nadzora i prekršajne odredbe. Novim Zakonom nastoji se unaprijediti i poboljšati financijski i pravni okvir znanosti, umjetnosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj s očekivanim ishodima“⁴⁷:

⁴⁵ <https://mzo.gov.hr/> (1.7.2023.)

⁴⁶ <https://mzo.gov.hr/> (2.7.2023.)

⁴⁷ <https://mzo.gov.hr/> (2.7.2023.)

1. „Kroz primjenu suvremenih načela Bolonjskog procesa i uzimajući u obzir nužnu europsku dimenziju u znanosti i visokom obrazovanju, zakonodavni mehanizmi omogućavaju prilagodbu visokoobrazovne i znanstvene djelatnosti Republike Hrvatske Europskom prostoru visokog obrazovanja, s posebnim naglaskom na sljedeće segmente“:

- ➔ Inkluzivnost se postiže pojednostavljenjem procedura za dolazak europskih profesora, studenata i istraživača te poticanjem internacionalizacije studijskih programa, kako bi se omogućio i ostvario širi pristup obrazovanju i znanstvenoj akademskoj zajednici.
- ➔ Inovativnost je potaknuta stvaranjem poticajnog okvira za unaprjeđivanje studijskih programa kroz primjenu novih metoda učenja, poučavanja, ocjenjivanja i prakse
- ➔ Interkonektivnost se postiže usklađivanjem zakonodavnog okvira s već usvojenim načelima Europskog prostora visokog obrazovanja - To bi trebalo olakšati, ali i poboljšati međunarodnu suradnju, razmjenu znanja te mobilnost profesora, istraživača i studenata

2. U cilju jačanja institucionalnih kapaciteta, planira se i primjena zakonodavnih mehanizama kako bi se postiglo unaprjeđenje infrastrukturne i institucionalne razine znanstvenog i visokoškolskog sustava u Republici Hrvatskoj. Glavni fokus je na podizanju razine konkurentnosti, s posebnim naglaskom na europskom obrazovnom i istraživačkom prostoru. S tim ciljem, očekuju se sljedeći pozitivni rezultati⁴⁸:

- Planira se stvaranje uvjeta koji će doprinijeti povećanju konkurencije među javnim znanstvenim institutima i sveučilištima. Posebno će se naglasiti poboljšanje kvalitete studijskih programa na svim razinama visokog obrazovanja te osigurati poticajno okruženje za angažman znanstvenika u međunarodnim znanstvenim natjecateljskim projektima. Također, cilj je potaknuti suradnju između znanstvene zajednice i gospodarstva.

- Planira se provedba sustava institucionalne odgovornosti kako bi se omogućilo postizanje ciljeva koji se mogu mjeriti na nacionalnoj i institucijskoj razini.

- Cilj je poboljšati neovisnu strukturu sveučilišta i znanstvenih instituta.

⁴⁸ <https://mzo.gov.hr/> (2.7.2023.)

Uz to, rješava se važno pitanje kontrole nad svim tijelima sveučilišta, jer dugotrajna primjena prethodnog Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju ukazala je na nedostatke u uspostavi transparentnih i jasnih mehanizama za kontrolu i nadzor zakonitosti njihovog rada. Posebno je naglašen nedostatak kontrole u vezi s pravilnim trošenjem proračunskih sredstava i odgovornim upravljanjem drugim resursima.⁴⁹

d) Posljedice nastale donošenjem zakona

Novi Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti nastoji unaprijediti sustav upravljanja i financiranja visokog obrazovanja i znanosti kako bi znanstveno-istraživački i obrazovni sektor postali učinkovitiji, funkcionalniji u odnosu na potrebe gospodarstva i društva te konkurentniji u europskom kontekstu.⁵⁰

Jedna od ključnih promjena donošenja novog Zakona je „ukidanje visokih škola kao visokih učilišta za izvođenje stručnih studija, a umjesto toga, Zakonom se predvidjelo osnivanje sveučilišta s njegovim sastavnicama i veleučilišta“.⁵¹

Novi zakon također omogućava „transparentnije financiranje znanstvenih i obrazovnih aktivnosti te se ta ulaganja temelje na postignutim rezultatima znanstvenih i visokoobrazovnih ustanova, koji su usklađeni s utvrđenim strateškim ciljevima i potrebama društva i gospodarstva“.⁵²

Novi Zakona također „promiče slobodnu razmjenu znanja i iskustava između profesora, istraživača i studenata da se unaprijede ljudski resursi u području znanosti i visokog obrazovanja. Uklanjanjem administrativnih zapreka, omogućio se priljev inozemnih stručnjaka, ali se i olakšao pristup europskoj izvrsnosti domaćim stručnjacima“.⁵³

⁴⁹ <https://mzo.gov.hr/> (5.7.2023.)

⁵⁰ Ibid

⁵¹ Ibid

⁵² Ibid

⁵³ <https://mzo.gov.hr/> (5.7.2023.)

Predstavnici nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja novi Zakon su ocijenili značajnim, ali i kao nedovoljan iskorak za rješavanje problema koji postoje na hrvatskim sveučilištima. Pozitivno su ocijenili uvođenje programskih ugovora i prelazak na novi način financiranja ustanova visokog obrazovanja i znanosti, kao i ukidanje znanstvenih zvanja te uvođenje obavezne inicijalne akreditacije studijskih programa koja bi trebala spriječiti nekontrolirano upisivanje studenata na programe koji nemaju kadrovske ni infrastrukturne preduvjete. Sindikat smatra kako su novim Zakonom bolje definirana akademska prava i slobode, kao i sama autonomija sveučilišta. Također, smatraju kako do donošenja novog Zakona na sveučilištima nije bilo dobrog nadzora, da je u puno slučajeva dolazilo do kršenja zakona, da je postojao problem u financiranju, zatim svojevrsan problem u izboru čelnika fakulteta. Smatraju kako novi Zakon treba nastojati odgovoriti na probleme koji postoje u sustavu. Međutim, s druge strane i dalje se smatra kako nije riješen problem akademske korupcije, „kojima smo“, kako članovi Sindikata navode, „bili svjedoci za vrijeme mandata rektora Borasa i prorektora Čovića, pod plaštom autonomije sveučilišta“.⁵⁴

Sindikat znanosti i visokog obrazovanja navodi kako postoje dvije razine akademske korupcije od kojih niža uključuje individualno nedolično ponašanje (poput prepisivanja na ispitima, davanje i primanje mita za prolazak ili potpis, pripisivanje tuđih radova, a sve sa ciljem kako bi se ostvarila osobna korist bilo studenata ili profesora). Međutim, puno veći problem predstavlja korupcija na visokoj razini koja uključuje umrežavanje skupina visokopozicioniranih osoba i na kraju završava s ozbiljnim posljedicama kao što su nezakonito zapošljavanje i financijsko poslovanje koje nije transparentno.

5.1.2. Osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj

Odgovornost za procese osiguravanja kvalitete vezana je uz Nacionalno vijeće za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj te Agenciju za znanost i visoko obrazovanje. Briga o kvaliteti i odgovornost za trenutačnu razinu kvalitete te njezino kontinuirano unaprjeđenje predstavljaju trajnu obvezu svih sudionika u domeni visokog obrazovanja i znanosti, dok je primarna odgovornost na visokim učilištima i znanstvenim organizacijama. Republika Hrvatska usvojila je niz dokumenata te donijela zakone i pravilnike kako bi ostvarila jedinstveni Europski prostor visokog obrazovanja.

⁵⁴ <https://www.nsz.hr/> (13.9.2023.)

Posvećenost kvaliteti usmjerena je prema neprestanom unapređenju svih aspekata visokog obrazovanja, potičući tako kontinuirani napredak društva i gospodarstva u svakoj zemlji. Osiguranje kvalitete predstavlja ključni faktor u reformi visokog obrazovanja te se smatra neophodnim korakom za izgradnju Europskog prostora visokog obrazovanja. Prvi korak u reformiranju visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj bio je usklađivanje preddiplomskih, diplomskih i stručnih studija s načelima Bolonjskog procesa. Glavni cilj Bolonjskog procesa bio je stvaranje sustava visokog obrazovanja u Europi koji je usporediv, kompatibilan i koherentan. Hrvatska prati europske smjernice u provođenju Bolonjskog procesa, no potrebno je intenzivirati napore u ostvarivanju ciljeva tog procesa kako bi se dugoročno pozitivno utjecalo na razvoj visokog obrazovanja, društva i gospodarstva.⁵⁵

5.2. Agencija za visoko obrazovanje

Agencija za znanost i visoko obrazovanje, neovisna i međunarodno priznata, surađuje s dionicima kako bi potakla stalni razvoj kvalitete visokog obrazovanja i znanosti. Cilj je trajno unapređenje visokih učilišta i znanstvenih organizacija te jačanje pozicioniranja hrvatskog prostora visokog obrazovanja i znanosti unutar europskih okvira. Agencija podržava razvoj sustava visokog obrazovanja koji pruža kvalitetno i inkluzivno obrazovanje za studente, potiče njihove kreativne sposobnosti te omogućuje stjecanje međunarodno priznatih kvalifikacija. Na međunarodnoj i nacionalnoj razini, Agencija je prepoznata kao model za osiguravanje kvalitete visokog obrazovanja i znanosti.⁵⁶

Agencija za znanost i visoko obrazovanje djeluje u skladu s pet načela: neovisnost, odgovornost, profesionalnost, suradnja i prilagodljivost. Njezino djelovanje temelji se na samostalnosti, transparentnosti, objektivnosti i vjerodostojnosti u skladu s prihvaćenim standardima i zakonima. Suradnja s dionicima na nacionalnoj i međunarodnoj razini stvara partnerski odnos i uzajamno povjerenje unutar sustava visokog obrazovanja i znanosti. Agencija je spremna brzo reagirati na promjene i potrebe dionika te potiče inovacije koje doprinose pozitivnim promjenama.⁵⁷

⁵⁵ Pedojević, Z, Kolanović, I, Pomorski zbornik, 2015., str. 319-320

⁵⁶ <https://www.azvo.hr/hr/o-nama/misija-i-vizija> (10.7.2023.)

⁵⁷ <https://www.azvo.hr/hr/o-nama/misija-i-vizija> (10.7.2023.)

Sukladno Zakonu o osiguravanju kvalitete u visokom obrazovanju i znanosti⁵⁸, „Agencija za znanost i visoko obrazovanje obavlja različite poslove: provodi postupke vanjskog vrednovanja, vrednuje provedbu programskih ugovora, priznaje i vrednuje inozemne visokoškolske kvalifikacije, potiče stjecanje znanja i istraživanja u visokom obrazovanju te prikuplja i obrađuje relevantne podatke. Također, pruža informacije o uvjetima upisa na visoka učilišta u Republici Hrvatskoj i aktivno sudjeluje u međunarodnim udruženjima; provodi postupke vrednovanja visokih učilišta i znanstvenih instituta u inozemstvu; obavlja poslove u skladu s drugim propisima“.

5.3. Afera Indeks

Akcija Indeks pokrenuta je 2008. godine. Radi se o velikoj antikorupcijskoj akciji u kojoj je sudjelovalo više stotina policajaca i koja je bila usmjerena protiv podmitljivih sveučilišnih profesora, studenata i posrednika.

„Dana 18. rujna 2008. godine na razgovor u policiju priveden je veliki broj sveučilišnih profesora sa četiri zagrebačka fakulteta i jedne visoke škole te asistenti i posrednici za koje se sumnjalo za primanje i davanje mita te poticanje na ta nedjela. Glavni državni odvjetnik (u to vrijeme) Mladen Bajić i ravnatelj USKOK-a Dinko Cvitan na izvanrednoj konferenciji za novinare su izvijestili da je akcijom obuhvaćeno 95 osoba za koje se sumnja da su uzimale ili davale mito za upise na fakultete i polaganje ispita. Toga dana, policija je viđena na Ekonomskom fakultetu, Fakultetu prometnih znanosti, Fakultetu strojarstva i brodogradnje te FER-u. Uhićene se teretilo da su za upise na fakultete uzimali i do 9000 eura, a cijena polaganja ispita kretala se od 400 do 2000 eura“. Također, tereti ih se na udruživanje za počinjenje dijela, davanje i primanje mita, protuzakonito posredovanje, poticanje na protuzakonito posredovanje, zlouporabu položaja i ovlasti te poticanje na ovjerovljivanje nezakonitog sadržaja. „Prilikom pretrage brojnih fakultetskih kabineta, stanova i automobila u vlasništvu osumnjičenih, kod jedne osobe osumnjičene za posredovanje, pronađeno je 25 indeksa i 25 tisuća eura. Cijela Akcija Indeks započela je rano ujutro (četvrtak), nakon što je prorektor Sveučilišta u Zagrebu Tonko Čurko dao dopuštenje glavnom državnom odvjetniku Mladenu Bajiću i ravnatelju policije Marijanu Benku da policija uđe u prostore Sveučilišta“. Za vrijeme akcije bilo je uključeno više od 100 policajaca.

⁵⁸ NN 151/22, članak 31.; https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_12_151_2330.html

Uz brojne profesore na fakultetima, “pala” je i predsjednica saborskog povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa, Deša Mlikotin Tomić, koja je ujedno bila i predavač na Ekonomskom fakultetu (predavala je Trgovačko pravo, Osnove trgovačkog prava, Pravo međunarodne trgovine I Europsko tržišno pravo). Sveučilišna profesorica Mlikotin-Tomić, zbog zlouporabe položaja i primanja mita, osuđena je na jednogodišnju zatvorsku kaznu koju je mogla zamijeniti radom za opće dobro, dok su ostali osuđenici dobili uvjetne kazne od četiri mjeseca do godine i dva mjeseca. Nakon te prvotne Akcije Indeks, uslijedilo je još takvih antikorupcijskih akcija i na drugim fakultetima. Akcija Indeks u globalu rezultirala je uhićenjem gotovo 200 osoba, što profesora sa raznih zagrebačkih fakulteta, što posrednika, što studenata, ali i članova njihovih obitelji. Međutim, sve se pretvorilo u još jedan neslavni apsurd hrvatskog pravosuđa. Neke presude su ukinute, kako kažu zbog nezakonitih dokaza, neke presude su otišle u zastaru zbog dugotrajnosti postupka. Apsurdno je i kako je većina tih profesora zadržala svoje radno mjesto te nastavila raditi i primati plaću za svoj posao.⁵⁹

⁵⁹ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kronologija-u-dosadasnjih-pet-akcija-indeks-osudeno-22-profesora-6-posrednika-i-44-studenta-1352781> (10.7.2023.)

6. BOSNA I HERCEGOVINA

Bosna i Hercegovina je trenutno najkorumpiranija država u okruženju u kojoj svake sekunde korupcija odnese oko 47 KM, a najprisutnija je u zdravstvu, policiji i obrazovanju. Sektor obrazovanja ocijenjen je kao sektor koji je najkorumpiraniji, a prati ga zdravstvo. Prema indeksu percepcije korupcije kojeg je izradio Transparency International⁶⁰ Bosna i Hercegovina zauzima 35 mjesto od ukupno 180 država te ima jako nisku ocjenu u regiji Zapadnog Balkana. Upravljanje državom i borba protiv korupcije i dalje se suočavaju s ozbiljnim političkim podjelama prema etničkim linijama, što ometa demokratske institucije. Primjer Tužiteljstva Bosne i Hercegovine ilustrira takvo stanje, gdje postoje ozbiljne sumnje u sposobnost tog tijela da privede počinitelje korupcije pred lice pravde. „Nakon niza ostavki, Visoko sudstvo i tužiteljsko vijeće su imenovali novog tužitelja u postupku koji je, nažalost, kompromitiran i za koji se sumnja da je pun manjkavosti. Tokom tog postupka, tri od četiri prvobitna kandidata ili su odustala ili su eliminirana iz daljnje procedure. Niz korupcijskih afera, ostavke i krajnje manjkave procedure imenovanja novog tužitelja ozbiljno su narušile integritet pravosuđa Bosne i Hercegovine“.⁶¹

Među glavnim uzrocima koji dovode do nekog nedopuštenog oblika ponašanja u sustavu obrazovanja su siromaštvo, niska primanja i nesistematsko korištenje sredstava rezerviranih za sektor obrazovanja. Takvo stanje pogoduje pojavi sitne korupcije, te se ovakav oblik koruptivnog ponašanja u siromašnim zemljama često smatra normalnim načinom ponašanja ili kao način za kupnju usluga. Korupcija ima veze sa stabilnošću političkih sustava, zakonskim okvirima, transparentnošću informacija, razinom odgovornosti institucija, ali i pojedinaca. S druge strane, može se reći da postoji malo dokumentacije koja bi dala sveobuhvatan pregled različitih aspekata korupcije koji postoje na području obrazovanja. Teško je objektivno identificirati i kategorizirati korupciju. U Bosni i Hercegovini korupcija je bolest koja ozbiljno ometa učinkovito funkcioniranje bilo kojeg društvenog sektora. Duboko se ukorijenila u sve pore života i predstavlja veliki izazov za sigurnosni, ekonomski, zdravstveni, pravosudni i obrazovni sustav.⁶²

⁶⁰ Indeks percepcije korupcije (CPI) analizira percepciju korupcije u javnom sektoru, te pozicionira 180 država. Indeks koristi skalu od 0 do 100, gdje 0 predstavlja najveći mogući stupanj korupcije, dok 100 predstavlja potpuno odsustvo korupcije. Najbolje zemlje su Danska sa indeksom 90, Finska i Novi Zeland sa indeksom 87, dok su na samom dnu Južni Sudan i Sirija sa indeksom 13, te Somalija sa indeksom 12.

⁶¹ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

⁶² Ibid

U Bosni i Hercegovini, ako se promatra duži period, korupcija dovodi do širenja „kulture korupcije”. Takva kultura se ostvaruje kroz⁶³:

- nejednako korištenje obrazovnih resursa;
- postoje nezakonite naknade prilikom upisa, kao i slučajevi gdje se mito plaća kako bi se diploma stekla brže i lakše. Također, korupcija u procesu izbora profesora ili dekana negativno utječe na kvalitetu nastave i cijelog obrazovnog procesa. Isto vrijedi i za situacije gdje korupcija zahvaća proces nabavke obrazovnih materijala, što može rezultirati nedovoljno opremljenim učionicama i knjižnicama.;
- uplitanje u izbor i dodjelu zvanja profesora, što često rezultira dodjelom zvanja osobama koje ne ispunjavaju zakonske kriterije. Takva korupcija može narušiti povjerenje javnosti u obrazovni sustav i ugroziti kvalitetu obrazovanja. Ovakvi oblici korupcije u obrazovanju ne samo da dovode do zapošljavanja neprikladnih osoba, već i iskrivljuju mehanizme napretka društva, što ima negativne posljedice na ekonomski, politički i društveni razvoj Bosne i Hercegovine. Političari koji na sumnjiv način steknu diplomu imaju potrebu da se bave akademskim poslovima. U cilju ostvarivanja svojih ciljeva koriste sva moguća sredstva poput plaćanja izrade radova, pribavljanja sredstava visokoškolskim ustanovama, štampanja knjiga profesorima sredstvima iz resora sa kojima upravljaju, upisivanje određenog broja studenata. Na takav način osiguraju si akademsko zvanje, ali i posao u visokoškolskim ustanovama za vrijeme trajanja svojih mandata. Međutim, takve osobe nemaju potrebno obrazovanje za rad, a pogotovo za rad na sveučilištima, te bi trebali steći dodatno pedagoško obrazovanje za rad u nastavi.
- Nepravdnosti i pristranosti. Nepravda i pristranost u obrazovanju šalju pogrešnu poruku mladima, sugerirajući da su varanje i podmićivanje prihvatljivi načini postizanja ciljeva i napredovanja u karijeri. Ovaj stav umanjuje važnost osobnog truda i zasluženog uspjeha, potiče favoriziranje, podmićivanje i manipulaciju. Rezultat pristupa je razvoj "kulture korupcije i cinizma", što narušava motivaciju mladih da se posvećuju radu i trudu.

⁶³ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

- Narušavanje morala i ugleda akademskog osoblja i akademske zajednice. Čak i mali slučajevi mogu okaljati ugled čitavog sektora i negativno utjecati na povjerenje javnosti u akademsku zajednicu, kao i na čitav proces obrazovanja u državi. Ponos koji pripadnici akademske zajednice imaju jer služe jednoj od najodabranijih misija – obrazovanju, postaje degradiran kada se sazna da je njihovo akademsko vodstvo korumpirano. Ako se ovome još doda da takvo akademsko vodstvo prođe nekažnjeno, to dodatno narušava moral akademskog osoblja i ugled koji akademska zajednica ima.

6.1. Faktori koji doprinose pojavi korupcije

U Bosni i Hercegovini postoje brojni faktori koji doprinose pojavi korupcije u visokom obrazovanju. Ti faktori se mogu podijeliti u dvije osnovne vrste, a to su vanjski i unutrašnji faktori. Unutrašnji faktori povezani su s odlučivanjem i upravljačkom strukturom u visokom obrazovanju. Takvi faktori koji pogoduju korupciji u visokom obrazovanju su⁶⁴:

- nepostojanje jasnih normi, odnosno standarda i propisa. Ovo je dakle ozbiljan problem koji postoji u većini područja upravljanja i planiranja u obrazovanju.
- nedostatak transparentnih procedura u svakom segmentu dovodi do stvaranja nekog oblika korupcije, od onog najmanjeg do najvećeg. Nedostatak jasnih postupaka u nadzoru i provođenju disciplinskih sankcija omogućuje stvaranje fenomena „profesora duhova“.
- nedostatak profesionalnih normi. Profesori nemaju jasnu sliku o tome što smiju, a što ne smiju činiti.
- problem niskih plaća i slabih poticaja. Niske plaće u obrazovnom sustavu i slabi poticaji za npr. istraživačke radove dovode do neprihvatljivog ponašanja samih profesora, ali i čitave administracije.
- slabo upravljanje. Niska razina upravljanja, loše računovodstvo i nedostatak nadzora mogu dovesti do korupcije, na primjer pronevjera sredstava. Takvo stanje je zabrinjavajuće za visoko obrazovanje Bosne i Hercegovine budući da je obrazovna aktivnost povezana sa menadžerskom.

⁶⁴ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

Na primjer dekan fakulteta treba voditi računa o kvaliteti nastavnog procesa i osoblja, a s druge strane vodi računa o tome da li su na vrijeme plaćeni računi za struju, vodu, itd. Na kraju takav sistem vodi do zloupotreba, budući da se jedna osoba bavi sa svime.

- netransparentnost i loše informiranje javnosti. Nedostatak informacija, ali i njihova slaba nedostupnost pogoduju pojavi korupcije.

Za razliku od unutrašnjih faktora u visokom obrazovanju, vanjski faktori su povezani sa cjelokupnim okruženjem u kojem obrazovni sustav funkcionira. Takvi faktori se očituju u⁶⁵:

- nedostatku političke volje za unaprjeđenjem kvalitete obrazovanja
- ekonomskim, političkim i društvenim strukturama
- niskim plaćama
- politizaciji visokog obrazovanja
- nedostatku vanjske kontrole
- nedostatak prava na informacije; nedostatak pravovremenog objavljivanja informacija o upisima na sveučilišta, profesorima, rezultatima ispita, financijskim sredstvima, itd.
- visoka konkurencija na tržištu

6.2. Zakonska uređenost

„Obrazovni sustav Bosne i Hercegovine definiran je ustavima kantona i entiteta, te Statutom Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Punopravnu nadležnost u obrazovanju imaju entitet Federacija Bosna i Hercegovina, entitet Republika Srpska i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine“.⁶⁶

U entitetu Federacija Bosne i Hercegovine, stručne, upravne i druge poslove koji su utvrđeni zakonom, a koji se odnose na obrazovanje poput: predškolskog, osnovnog, srednjeg i visoko obrazovanja, poslove pedagoških standarda, stručno obrazovanje i usavršavanje nastavnog i akademskog osoblja, implementacija bolonjskog procesa, znanstveno-istraživački radovi, praćenje inovacija, unaprjeđenje tehnologija, koordinacije u ostvarivanju prava mladih u sustavu obrazovanja i druge poslove utvrđene zakonom, obavlja Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke.⁶⁷

⁶⁵ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

⁶⁶ Ibid

⁶⁷ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

U skladu s Zakonom o ministarstvima entiteta Republika Srpska, Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske odgovorno je za upravne i druge stručne poslove koji se tiču obrazovanja, uključujući predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Također, Ministarstvo je zaduženo za pripremu programa obrazovne suradnje s drugim državama i međunarodnim organizacijama, kao i za razvijanje programa suradnje s Federacijom Bosne i Hercegovine.⁶⁸

Odjel za obrazovanje u Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ima odgovornost za obavljanje stručnih, administrativnih i drugih zadataka u skladu s nadležnostima Vlade. Njegove dužnosti obuhvaćaju provedbu zakona, propisa i drugih akata koje donose institucije i nadležna tijela Bosne i Hercegovine i Distrikta, posebno u području obrazovanja. Također, Odjel pruža materijalnu, tehničku i kadrovsku podršku obrazovnim institucijama u Distriktu, donosi nastavne programe i planove, te potiče suradnju između roditelja i nastavnog osoblja. Uz to, provode se edukativni i obrazovni programi u Distriktu, te obavlja druge dužnosti u skladu sa zakonima i propisima.

„Ustavom Bosne i Hercegovine predviđena je obveza države, entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, da osigura pravo na obrazovanje, kao jedno od temeljnih ljudskih prava“.⁶⁹ Složeno ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, odrazilo se i na obrazovni sustav Bosne i Hercegovine. „Ustav Bosne i Hercegovine predviđa da sve nadležnosti koje nisu navedene kao nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, spadaju pod nadležnosti kantona i entiteta. Obrazovanje kao takvo nije uvršteno u 10 nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine⁷⁰.

⁶⁸ *Ibid*

⁶⁹ *Ibid*

⁷⁰ Nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine su sljedeće: 1. vanjska politika, 2. vanjsko-trgovačka politika, 3. carinska politika, 4. monetarna politika, 5. financiranje ustanova te međunarodna obveza BiH, 6. politika u vezi sa useljavanjem, izbjeglicama i azil, 7. međunarodno provođenje kaznenog prava, 8. osnivanje/upravljanje zajedničkim sredstvima, 9. reguliranje prometa između entiteta, 10. kontrola zračnog prostora

U skladu sa ovom obvezom, institucije Bosne i Hercegovine su pokrenule djelatnosti za uspostavljanje visokog obrazovanja na državnom nivou te je 2007. godine donesen Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini.⁷¹ „Zakonom je utvrđena organizacija visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, odgovornost nadležne vlasti u sustavu obrazovanja, uspostavljanje tijela za provođenje zakona, osiguravanje kvalitete u sustavu obrazovanja. Osim što su definirani okviri visokog obrazovanja, Zakonom su uspostavljeni standardi i osnovni principi za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini“. Zakonom se nalaže model integriranog sveučilišta, studiranje u tri ciklusa, uvođenje europskog sustava bodovanja (ECTS), jasno određena akademska zvanja, ravnopravnost javnih i privatnih sveučilišta, osnivanje državne agencije u nadležnosti visokog obrazovanja⁷². Zakonom su također uspostavljeni osnovni principi i standardi za stjecanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, u skladu sa odredbama Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda⁷³.

6.3. Osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina, kao država koja surađuje s različitim međunarodnim organizacijama, posjeduje niz međunarodnih pravnih instrumenata koji služe za kažnjavanje kriminalnih djela u nacionalnom kaznenom pravu, što pridonosi smanjenju kriminaliteta. Ti instrumenti također imaju cilj suzbijanja korupcije u visokom obrazovanju. Visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini smatra se posebnim javnim interesom, a briga za njegovu kvalitetu i razvoj postaje prioritet u obrazovnim politikama. Bolonjska deklaracija predstavlja najznačajniji međunarodni dokument koji ima direktan utjecaj na reformu visokog obrazovanja. Bosna i Hercegovina je pristupila bolonjskom procesu 2003. godine, na Konferenciji europskih ministara obrazovanja u Berlinu, obvezavši se time reformirati svoje visoko obrazovanje u skladu s načelima bolonjskog procesa.

Važno je napomenuti da su javna sveučilišta u Bosni i Hercegovini već započela s provedbom reformi te uvođenjem politika i praksi osiguranja kvalitete prije sudjelovanja u bolonjskom procesu.⁷⁴

⁷¹ Službeni glasnik BiH; broj 59/07, 59/09

⁷² Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete (HEA) i Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz nadležnosti visokog obrazovanja (CIP)

⁷³ Rim, 4.10.1950.

⁷⁴ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

Potpisana je deklaracija 2003. godine, no pravi napredak prema jedinstvenom zakonodavnom okviru za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini ostvaren je kroz usvajanje Okvirnog zakona o visokom obrazovanju. „Taj trenutak predstavljao je ključni preokret u reformama visokog obrazovanja u zemlji, jer su se primijenili principi i standardi reformskih procesa iz Europskog prostora visokog obrazovanja. Okvirnim zakonom osigurana je organizacija i odgovornost nadležnih vlasti u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, a isto tako osnovane su značajne institucije koje provode zakone i međunarodne obveze zemlje, kao što su Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete (HEA), Centar za informiranje i priznavanje dokumenata vezanih uz visoko obrazovanje te Rektorska konferencija BiH. Sada, uz Ministarstvo civilnih poslova BiH i Konferenciju ministara obrazovanja, Bosna i Hercegovina ima dobro uspostavljenu institucionalnu mrežu s jasno definiranim ovlastima, odgovornostima i zadacima. To omogućuje izvođenje i razvoj visokog obrazovanja u skladu s postavljenim strateškim ciljevima, europskim standardima i bolonjskim procesima“.⁷⁵

6.3.1. Nadležna tijela

U Bosni i Hercegovini, „Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju⁷⁶ se utvrđuju strukture i organizacija visokog obrazovanja, određuje odgovornost nadležnih vlasti u tom sektoru te uspostavljaju tijela koja će provoditi zakone i međunarodne obveze zemlje u vezi s visokim obrazovanjem“. Također, ovaj zakon propisuje načine osiguravanja kvalitete u visokom obrazovanju.

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete (HEA) je osnovana Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju kao samostalna upravna organizacija. Zakonom propisane nadležnosti HEA-e su⁷⁷:

- utvrđivanje transparentnih i jasnih kriterija za akreditaciju visokoškolskih ustanova te donošenje normi kojima se određuju minimalni standardi iz područja visokog obrazovanja

⁷⁵ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

⁷⁶ Službeni glasnik BiH broj 59/09

⁷⁷ Članak 48.; Službeni glasnik BiH broj 59/09

- utvrđivanje kriterija za izbor domaćih i međunarodnih tijela koja daju ocjenu i obavljaju reviziju kvalitete te daju preporuke o akreditaciji visokoškolskih ustanova
- davanje preporuka o kriterijima i standardima ministarstvu Republike Srpske, kantonalnim ministarstvima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine za osnivanje i zatvaranje visokoškolskih ustanova
- davanje preporuka o kriterijima za licenciranje visokoškolskih ustanova i studijskih programa
- davanje preporuke o najnižim školarinama za sve studente na akreditiranim visokoškolskim ustanovama
- utvrđivanje standarda kvaliteta,
- predstavljanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim organizacijama za kvalitetu u visokom obrazovanju
- predlaganje općih smjernica i kriterija na osnovu kojih se iz budžeta institucija Bosne i Hercegovine mogu dodjeljivati sredstva visokoškolskim ustanovama za znanstvenoistraživačke radove
- donošenje pravilnika i drugih akata iz svoje nadležnosti

Na području akreditacije HEA je nadležna za⁷⁸:

- raspisivanje javnog natječaja za izbor domaćih i međunarodnih stručnjaka za ocjenjivanje kvalitete i davanje preporuka o akreditaciji visokoškolskih ustanova, odnosno njihovih studijskih programa;
- osnivanje komisije za utvrđivanje liste stručnjaka koji zadovoljavaju kriterije iz članka 48. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju (komisija ima pet članova, a čini je po jedan predstavnik Rektorske konferencije, jednog kantonalnog ministarstva, ministarstva Republike Srpske, Brčko Distrikta BiH, te predstavnik Agencije);
- dostavljanje utvrđene liste stručnjaka na usvajanje ministarstvima obrazovanja u BiH;
- imenovanje komisije stručnjaka, na osnovi prijedloga nadležnih obrazovnih vlasti u pogledu izbora stručnjaka s utvrđene liste stručnjaka;
- davanje preporuke nadležnim obrazovnim vlastima o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa, na osnovu mišljenja komisije stručnjaka;

⁷⁸ Članak 49.; Službeni glasnik BiH broj 59/09

- postupak i rješenje o akreditaciji i licenciranju visokoškolskih ustanova koje donose ministarstvo Republike Srpske, kantonalna ministarstva i Brčko Distrikt BiH, u skladu s članom 48. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju;

U Republici Srpskoj, osim „Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete, postoji i Agencija za akreditaciju visokoškolskih ustanova. Zakon o visokom obrazovanju Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 73/10) regulira postupak akreditacije za postojeće visokoškolske ustanove i studijske programe, koji se provodi u suradnji Agencije za akreditaciju i Agencije za visoko obrazovanje. Agencija za akreditaciju vodi registar akreditiranih visokoškolskih ustanova i studijskih programa, prikuplja i analizira podatke o visokoškolskom sustavu Republike Srpske s ciljem pružanja bitnih informacija i statističkih pokazatelja sudionicima“.⁷⁹

U Bosni i Hercegovini, postoji i „Tijelo za interno osiguravanje kvalitete, kao što je Odbor za osiguravanje kvalitete, koje okuplja institucionalne stručnjake u području kvalitete visokog obrazovanja. To tijelo ima odgovornost za izradu prijedloga politike i strategije kvalitete, kao i neophodnih postupaka i smjernica za osiguravanje kvalitete na razini institucija te provođenje sistema kvalitete u visokoobrazovnim institucijama“.⁸⁰

6.3.2. Pristupi i metode za osiguranje kvalitete

U Bosni i Hercegovini provode se dva odvojena procesa: postupak licenciranja i proces akreditacije.⁸¹

- a) *Postupak licenciranja* - postupak licenciranja predstavlja pregled ispunjavanja minimalnih standarda za početak rada i obavljanja djelatnosti visokog obrazovanja. Licenciranje je također dozvola za rad koju dodjeljuju nadležne obrazovne vlasti. Svaka nadležna obrazovna vlast ima vlastite minimalne standarde te usvaja postupak licenciranja. „Agencija za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini ne provodi sam postupak licenciranja visokoškolskih ustanova, ali je u skladu s obavezama propisanim Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju razvila kriterije za licenciranje visokoškolskih institucija i studijskih programa u zemlji. Bitno je napomenuti da kriteriji za licenciranje nisu jednaki za sve dijelove Bosne i Hercegovine. Sukladno

⁷⁹ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

⁸⁰ <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/bs/national-education-systems/bosnia-and-herzegovina/bosna-i-hercegovinaosiguranje-kvaliteta-u-visokom> (15.7.2023.)

⁸¹ Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

važećim zakonima, nadležne obrazovne vlasti imaju odgovornost za provođenje postupka licenciranja visokoškolskih ustanova“.

- b) *Proces akreditacije* - akreditacija je postupak putem kojeg se provodi vanjski pregled i ocjena kvalitete kako bi se potvrdilo da obrazovna ustanova zadovoljava postavljene standarde i kriterije u svom radu, u skladu s kvalitetom normi. Kriteriji za akreditaciju su usvojeni od strane Agencije za visoko obrazovanje i obvezujući su za sve ustanove visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, bez obzira na to jesu li javne ili privatne. Ovi kriteriji primjenjuju se na cijelom teritoriju zemlje. Navedeni kriteriji služe kao osnova za obrazovne ustanove kako bi pripremile izvještaje o samovrednovanju, a njihovo ispunjenje provjerava nezavisno stručno vijeće koje imenuje Agencija za visoko obrazovanje tijekom postupka vanjskog vrednovanja. Kriteriji za akreditaciju ustanova visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini uključuju sljedeće aspekte: razvoj i strategija obrazovnih ustanova; upravljanje i unutarnje osiguranje kvalitete; postupci za osiguranje kvalitete studijskih programa; postupci za ocjenjivanje studenata; ljudski resursi i njihova kvaliteta; informacijski sustav; javno informiranje; te međunarodni odnosi.

6.4. Preporuke za smanjenje korupcije u Bosni i Hercegovini

Preporuke su sljedeće⁸²:

1. Visokoškolske ustanove trebaju raditi na hitnoj uspostavi e-transparentnosti, to podrazumijeva pristup informacijama, zakonima i podzakonskim aktima putem interneta i web stranica svih visokoškolskih ustanova u BiH;
2. Uvesti obavezno javno objavljivanje svih izvještaja izbora nastavnog osoblja i napredovanja kao i biografija nastavnog osoblja;
3. Ojačati status inspekcijskih tijela; inspekcijska tijela bi trebala biti odgovorna za unutrašnje antikorupcijske programe;

⁸² Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, Kiseljak, 2015.

4. Uspostaviti antikorupcijsko tijelo za visoko obrazovanje; takvo tijelo bi imalo zadatak da vodi evidencije svih diploma od visokoškolskih ustanova, nadzire izbor i napredovanja, te odlučuje o žalbama na rješenja antikorupcijske komisije;
5. Ukinuti upravne odbore i depolitizirati visoko obrazovanje; Rukovoditelji visokoškolskih ustanova, Senat i Vijeća trebaju odgovarati osnivačima za poslovanje visokoškolskih ustanova;
6. Osigurati studentima mogućnost izbora zamjenskog profesora za polaganje ispita;
7. Uvesti efikasan mehanizam e-prijave;
8. Procijeniti koliko je svaka organizacijska jedinica osjetljiva na korupciju i planirati kako da se slabosti eliminiraju ili smanje;
9. Vlasti u Bosni i Hercegovini, subjektima obrazovanja trebaju omogućiti stvaranje prilika za pojačanu suradnju između visokoškolskih ustanova, s ciljem poboljšanja nastavničkih znanja iz radne prakse s jedne strane te općih vještina i kompetencija, s druge strane;
10. Uspostaviti kontinuirani mehanizam praćenja koruptivnih ponašanja, poput izdavanja godišnjih izvještaja o koruptivnom ponašanju u visokoškolskim ustanovama;
11. Rukovoditelji visokoškolskih ustanova moraju sankcionirati profesore i zabraniti rad istima, kao i studentima onemogućiti nastavka studiranja, ukoliko se dokaže da su sudjelovali u koruptivnim ponašanjima;
12. Promjena dosadašnjeg modela financiranja javnih visokoškolskih ustanova. Uspostaviti sustav financiranja visokog obrazovanja zasnovan na kombinaciji ulaznih i izlaznih kriterija;
13. Uspostaviti javno-privatna partnerstva u visokom obrazovanju;
14. Uspostaviti sustav informiranja budućih studenata o trenutnom stanju na tržištu rada i kvaliteti rada pojedinačnih fakulteta;

7. ZAKLJUČAK

Korupcija i ostali oblici prijevара u visokom obrazovanju globalna su pošast koja sprječava stvaranje ljudskog kapitala, osobito u zemljama u razvoju. Ona se kreće od političkog zarobljavanja sveučilišta do favoriziranja pri upisu, preusmjeravanja sredstava, akademskog nepoštenja i seksualnog iznuđivanja. Regulatorni okviri visokog obrazovanja trebali bi promicati mjere odgovornosti i borbe protiv korupcije kao dio standarda akreditacije i ocjenjivanja.

Korupcija u visokom obrazovanju ugrožava dobrobit društva jer narušava društveno povjerenje, pogoršava nejednakosti i izlaže neetičnom ponašanju. Onemogućava razvoj i obrazovanje kompetentnih i etičnih pojedinaca za buduće vodstvo i radnu snagu jer onemogućava svima jednake obrazovne mogućnosti. Različite organizacije bi trebale ulagati napore u borbi protiv korupcije u visokom obrazovanju. Vlade, sveučilišta i druge visokoškolske ustanove, kao i civilno društvo, svi imaju važnu ulogu u borbi protiv korupcije.

Jasno je da borba protiv korupcije u području visokog obrazovanja, ali i obrazovanja u cjelini, treba se smatrati jednim od glavnih prioriteta, jer ona ne utječe samo na količinu obrazovnih usluga, uključujući njihovu kvalitetu i učinkovitost, nego i na pravednost u obrazovanju i povjerenje javnosti u čitav obrazovni sustav.

Nijedan sustav u nijednoj državi nije pošteđen nekog lakšeg ili težeg oblika korupcije. Pa tako ni hrvatski obrazovni sustav nije pošteđen ni onog najmanjeg oblika poput prepisivanja na ispitima, uzimanja tuđih radova pod svoje ili plaćanja ispita. Smatram kako je jedan od velikih problema s kojim se hrvatski obrazovni sustav bori namještanje natječaja za posao i široko rasprostranjen nepotizam, koji kao takav je nažalost postao normalna pojava. Također sam mišljenja da se nikad u potpunosti korupcija neće iskorijeniti, uvijek će biti prisutna u nekom svom obliku, ali opet postoji nada. Postoje organizacije i pojedinci koji se bore protiv toga i reagiraju na to i pokušavaju promijeniti koliko god mogu.

Pojava korupcije u obrazovnom sustavu dovodi do narušavanja ugleda obrazovnog sustava. U borbu protiv korupcije moraju se uključiti ne samo sveučilišta, fakulteti, svi profesori i studenti, nego i tijela državne uprave kao i Agencija za osiguravanje kvalitete, mediji, sindikati, poslodavci.

LITERATURA

Propisi:

1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine broj 85/2010
2. Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, Narodne novine broj 119/2022
3. Zakon o osiguravanju kvalitete u visokom obrazovanju i znanosti, Narodne novine broj 151/2022
4. Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine, Narodne novine broj 13/2021
5. Okvirni zakon o visokom obrazovanju, Službeni glasnik BiH broj 59/07, 59/09

Knjige:

1. Kregar, J., Mit(o) korupciji, HLJKPP, 1/1997
2. Derenčinović, D., Pojava korupcije, Zagreb, 2001.

Radovi objavljeni u stručnim časopisima:

1. Aras, S., Korupcija, Pravnik, Vol. 41 No. 84, 2007.
2. Krzalić, A., Korupcija u visokom obrazovanju: Fikcija ili stvarnost?, ITC, Kiseljak, 2015.
3. Predojević, Z., Kolanović, I., Osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj, Pomorski zbornik, Stručni rad, 2015.
4. Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (Standardi i smjernice za osiguravanje kvalitete na Europskom prostoru visokog obrazovanja - ESG), ENQA, 2005.

Mreži izvori:

<https://www.azvo.hr/hr/vijesti-iz-vo/2144-korupcija-u-visokom-obrazovanju>

<https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/dnk>

<https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190412095537415>

<https://www.azvo.hr/hr/vijesti-iz-vo/2144-korupcija-u-visokom-obrazovanju>

<https://education.ec.europa.eu/hr/about-eea/the-eea-explained>

<https://education.ec.europa.eu/hr/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>

<https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/bolonjski-proces>

<https://education.ec.europa.eu/hr/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>

<https://mzo.gov.hr/>

https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2020/countries/croatia_hr.html#seven

<https://www.azvo.hr/hr/visoko-obrazovanje/statistike>

<https://www.azvo.hr/hr/o-nama/misija-i-vizija>

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/kronologija-u-dosadasnjih-pet-akcija-indeks-osudeno-22-profesora-6-posrednika-i-44-studenta-1352781>

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/bs/national-education-systems/bosnia-and-herzegovina/bosna-i-hercegovinaosiguranje-kvaliteta-u-visokom>

<https://www.nsz.hr/>

Popis slika:

Slika 1. Prikaz visokih učilišta prema vrsti i tipu financiranja (izvor: Upisnik visokih učilišta)

Slika 2. Kretanje broja upisanih studenata po godinama (izvor: MZO)

Slika 3. Broj studijskih programa u 2022. godini (izvor: MZO)

Slika 4. Broj zaposlenih u studenom 2016. – 2021. godine (izvor: Centralni obračun plaća, MZO)